

Klaipėdos universitetas

Naujas instituto etapas – su neeiline knyga

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

Apie naująją knygą pristatyme kalbėjosi (iš dešinės) jos sudarytoja doc. habil. dr. I. Lukšaitė, Klaipėdos universiteto rektorius prof. habil. dr. V. Žulkus, Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas M. Sabutis, Klaipėdos universiteto leidyklos direktorė Lolita Zemlienė bei BRIAI direktorė dr. S. Pocyte

2009 m. birželio 12 dieną Klaipėdos universitete švęsta dvigubai. Naujose patalpose universiteto miestelyje oficialiai įsikūrė Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (BRIAI), taip pat sutiktas istorikams itin svarbiu tapsiantis doc. habil. dr. Ingės Lukšaitės istorijos šaltinių rinkinys „Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676-1685 m. dokumentai“.

Po septyniolikos metų, praleistų turiningą istorinę aurą, susijusią su Ieva Simonaityte, turėjusiam pastate, Tilžės g. 13, naujais BRIAI namais tapo humanitarine dvasia tik paskutinius dvidešimt metų alsuojančios kareivinės. Tačiau toli gražu ne prasčiausias iš jų – juokavo instituto direktorė dr. Silva Pocyte.

Pasak istoriko dr. Vyganto Vareikio, šis žavingas, dabar jau universitetui priklausantis pastatų kompleksas, buvo pastatytas XX a. pradžioje. Čia visada buvusios kareivinės, keitėsi tik kareivių tautybė ir uniformos – nuo Vokietijos imperijos iki sovietinės kariaunos. Klaipėdos universiteto Aula – VI korpusas, kuriame įsikūrė BRIAI, pasak dr. V. Vareikio, praeitame gyvenime buvo kareivių klubas.

Simbolinį įkurtuvių kaspiną nukirpė Klaipėdos universiteto rektorius Vladas Žulkus ir UAB „Pamario restauratorius“, restauravusios šį pastatą, direktorius Aladinas Kliukas linkėjo turtingo bei kūrybingo gyvenimo naujose patalpose. Instituto direktorei dr. S. Pocytei buvo įteiktas ir simbolinis naujųjų namų raktas.

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis, teikdamas palaiminimą naujesiems namams, prasmingai linkėjo, kad čia dirbsiančių ir mokslo sieksiančių žmonių ieškojimų vaisiai būtų žinomi ne tik Klaipėdoje, bet ir pasaulyje, kad jie padėtų daugeliui žmonių, surandant teisingą kelią. Įkurtuvių proga dovanas ir sveikinimus dalino kaimyninių fakultetų, universiteto bibliotekos, etnokultūros centro, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus atstovai, svečiai iš Lietuvos istorijos instituto.

Anot dr. S. Pocyte, į naujas patalpas institutas kraustėsi keistomis aplinkybėmis: „Jau maždaug prieš metus, kai atvažiuodavome į universiteto miestelį, visi klausdavo, kada kraustysimės. Atrodė, kad apie tai žino visi, išskyrus mus“, – šypsojosi ji.

Kaip bebūtų, prasidėjus pavasariui,

apie mėnesį tiesiogine prasme gyvenę ant dėžių, „iškentę“, kaip buvo juokaujama, 1944 m. evakuacijos subtilumais taikos sąlygomis, paskutinę savaitę praleidę karo lauko sąlygomis be interneto ir kompiuterių, balandžio 8 dieną instituto darbuotojai paskutinį kartą užrakino Tilžės gatvės pastato duris ir emigravo į KU Aulą – VI korpuso palėpę.

Taip klausimą apie kraustymąsi natūraliai pakeitė klausimas apie įkurtuves. Tačiau istorikai nebūtų istorikais, jei leistų sau švesti tik dėl šito. Todėl bene svarbiausia vakaro dalimi ir naujo instituto gyvavimo etapo startu tapo humanitarinių mokslų habil. dr. doc. Ingės Lukšaitės knygos „Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676-1685 m. dokumentai“ pristatymas.

Klaipėdos universiteto leidyklos išleista knyga, kurios kelias buvo ilgas ir sunkus, doc. habil. dr. I. Lukšaitė sudarė ir parengė spaudai bendradarbiaudama su Sabina Drevello. Tai yra pirmas paskelbtas šio krašto vizitacijų dokumentų rinkinys, skelbiamas originalo – vokiečių kalba su dokumentų santraukomis lietuvių kalba.

Dokumentai susikaupė maždaug prieš 325 m. senojo Karaliaučiaus archyve, o dabar saugomi Slaptajame valstybiniame Prūsijos paveldo archyve Berlyne. Kaip minėjo pati knygos autorė, pabuvoti šiame archyve prilygo svajonės išsipildymui, tačiau netrūko ir sunkumų, stengiantis perkaityti, iššifruoti senuosius dokumentus – tai pareikalavo geležinės kantrybės.

Pasak doc. habil. dr. I. Lukšaitės, ši knyga – apie aštuonias bažnyčias, veikusias pačioje XVII a. pabaigoje. Dviejų Klaipėdos bažnyčių (miesto vokiečių ir lietuvių laukininkų), Rusnės, Verdainės, Karklės, Priekulės, Ventės, Kretingalės bažnyčių kunigai, jų ir parapijiečių veiklą vizitavusieji aprašė parapijiečių skolas, bėdas, mokytojų pageidavimus, bažnyčių ir mokyklų būklę, reiklūs kunigai surašė neuolių parapijiečių ar nusižengusių bažnyčios disciplinai sąrašus, aprašė tarpusavio ginčus, nesutarimus su kai kuriais parapijiečiais.

Pasak doc. habil. dr. I. Lukšaitės, iš dokumentų matyti, jog anuomet kunigams būvę nesvetimi skundai. Priekulės byla šia prasme – viena iš storiausių. Joje net du nusidėjėlių sąrašai su šimtais pavardžių ir

nuodėmėmis, tokiomis kaip – trejetas metų be sakramento. Knygos sudarytoja juokavo, jog net ne istorikams turėtų būti įdomu paieškoti savo artimųjų pavardžių tarp nuodėmingųjų.

Vizitacijų sąrašuose suminėta gausybė to meto vietovardžių, visų sluoksnių asmenvardžių. Pasak doc. habil. dr. I. Lukšaitės, tai puikus šaltinis, sudarant tvarkingą sisteminių Klaipėdos valsčiaus vietovardžių žodyną, ko ji ir linkėjo kalbininkams.

Dokumentuose taip pat sukaupta daug naujos istorinės informacijos apie XVII a. pabaigos visų Klaipėdos miesto ir valsčiaus sluoksnių gyvenimą. Iš jų, I. Lukšaitės žodžiais, galime sužinoti apie tai, jog skolininkų sąrašai buvo formuojami tautiniu principu, arba tai, jog moterys valstietės neturėjo pavardžių, o štai kai kurios kilmingosios jas jau turėjusios.

Anot knygos sudarytojos, skaitant dokumentus puikiai atsiskleidžia ir tai, kokie rūpesčiai slėgė miestiečių vokiečių bendruomenės ir lietuvių laukininkų pečius.

„Pirmųjų pagrindinė bėda – kaip suskaičiuoti, kas sumokėjo ar nesumokėjo už vietas suoluose, kaip įvesti tvarką ir sutvarkyti pinigus. O lietuvių laukininkų bendruomenės problema – skolininkai, nelankantys bažnyčios, nemokantys skolų ir už viską ir visur skolingi“, – pasakojo doc. habil. dr. I. Lukšaitė.

Nepaprastai įdomus ir Rusnės gyvenimas, kurį autorė teigė skaičiusi kaip romaną.

„Prašo kunigas, kad jam duotų dar koki nors išlaikymą, nes jis vienas kaime neturi gyvulių. Gyventojai moka jam rūkyta ar kepta žuvimi, o pačiam kunigui valstybės duotas tam tikras pakrantės ruožas, kuriame jis taip pat gali žvejoti arba jį išnuomoti. Bet pasirodo – smėlis užnešė jo pakrantę, kunigas negali jos nuomoti ir neturiu jokios galimybės gauti pinigų“, – kalbėjo knygos sudarytoja.

Kitam kunigui kita problema – jis turįs gyvulių, bet valstiečiai neleidžia per savo žemę kunigui jų ginti į tolimą ganyklą.

Pasak doc. habil. dr. I. Lukšaitės, aptikta ir tokių aprašymų, kuriuos būvę sunku suvokti, – kad ir Rusnės kapinių sąrašas, kuriame aprašoma, jog be tvorų stovi vartai į kapines, o bangos griauja krantą ir išmeta žmonių kūnus.

Istorikams ir visiems besidomintiems šio krašto praeitimi paskelbtieji tekstai atvers dideles galimybes pažinti įvairiaspalvį Klaipėdos valsčiaus gyvenimą ir jo kultūrą, palyginti jį su Didžiosios Lietuvos raida, pažinti bendruosius kultūros bruožus ir skirtumus. Paskelbti dokumentai suteikia galimybes pažinti ir suvokti Lietuvos kultūros raidos visumą.

„Tai buvo labai smagi darbo Klaipėdoje pabaiga. Ir norėčiau tikėti, kad ši knyga bus Klaipėdoje parengtų istorikų paskaitoma. Norėčiau tikėti, kad mūsų klaipėdiečiai istorikai mokės vokiečių kalbą, tojiems ir linkiu, nes be jos užsivers galimybės dirbti su dokumentacija“, – kalbėjo doc. habil. dr. I. Lukšaitė.

Autorė taip pat dėkojo visiems geru noru ir darbais prisidėjusiems prie knygos gimimo.

Ne kartą įvadiniame knygos straipsnyje cituotas Klaipėdos universiteto rektorius prof. habil. dr. V. Žulkus juokaudamas sakė, jog tokios knygos sukelia rūpesčių, nes neretai tenka patirti, jog esi apsirūkęs kažką interpretuodamas. Anot prof. V. Žulkus, tai neeilinė, vertinga knyga, savyje nešanti daug įdomios informacijos.

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas M. Sabutis patvirtino rinkinio svarbą šiandienos visuomenei ir netik dėl žmonių susikurto mitologinio lauko korekcijos. Pasak vyskupo, nedaug kas pasikeitė nuo aprašytųjų laikų – žvejai, žvejų papročiu, nėjo į bažnyčią sekmadienį, neina ir dabar, o štai kunigų skundai dėl nesurenkamų aukų ar lėšų stygiaus bažnyčioms statyti girdimi kasdien, todėl knyga galbūt pasitarnaus išspręstų problemų pavyzdžiu.

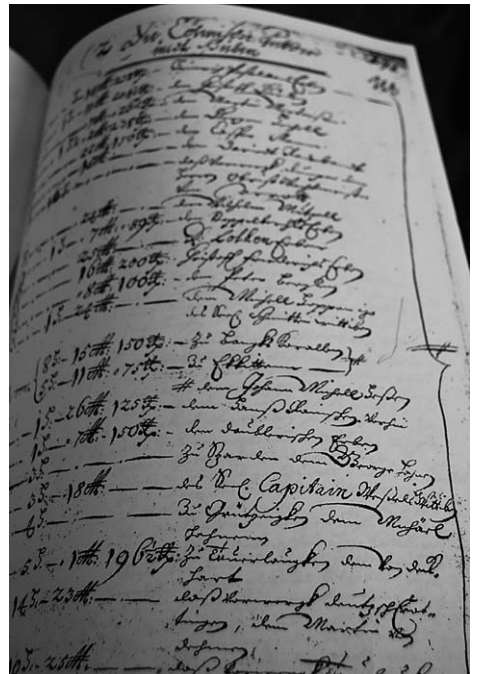
Klaipėdos universiteto leidyklos direktorė Lolita Zemlienė džiaugėsi, kad dr. I. Lukšaitė pasitikėjo ir leido knygą būtent šioje leidykloje. L. Zemlienės žodžiais, tai buvusi didžiulė atsakomybė, todėl ir knyga visiems labai brangi. Sveikindama doc. habil. dr. I. Lukšaitę, leidyklos direktorė jai padovanojo taip pat tik ką išleista ir dar dažais kvepiančią „Mažosios Lietuvos giesmynų istoriją“.

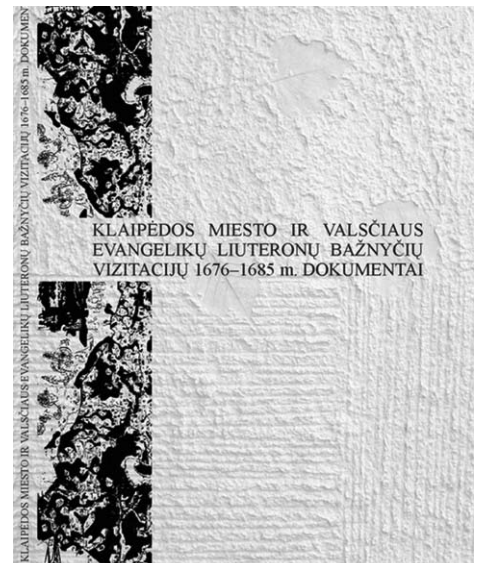
Dr. V. Vareikis priminė naujųjų BRIAI namų Klaipėdos universiteto miestelyje istoriją

UAB „Pamario restauratorius“ direktorius Aladinas Kliukas įteikia naujųjų namų raktą Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorei dr. S. Pocytei

Knygos sudarytoja doc. habil. dr. I. Lukšaitė demonstravo ypatingos kantrybės skaitant pareikalavusių dokumentų pavyzdžius

Doc. habil. dr. I. Lukšaitės istorijos šaltinių rinkinys „Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676-1685 m. dokumentai“

Klaipėdos universiteto Aula – VI korpusas, naujieji BRIAI namai

Autorės nuotr.

Karalienės Luizės viešnage Klaipėdoje

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

Karalienė Luizė. Portretas. Aut. Jozefas Grasis, 1802 m.

Iki birželio 27 dienos Mažosios Lietuvos istorijos muziejus (Didžioji Vandens g. 6, Klaipėda) kviečia artimiausią pažinti Prūsijos karalienę Luizę – ypatingą valdovę, palikusią savo pėdsaką mūsų uostamiestyje.

„Karalienė Luizė Rytų Prūsijoje. Tarp caro ir imperatoriaus“ – paroda skirta karaliai Luizai, karaliaus Frydricho Vilhelmo III, 1776–1840 m. valdžiusio Prūsiją, žmonai.

Rytprūsių kultūros centro Elingene (Vokietija) parengtą ekspoziciją sudaro 26 standai, lietuvių-vokiečių kalbomis pasakojantys apie svarbiausius karalienės gyvenimo įvykius. Ši paroda uostamiestyje eksponuojama neatsitiktinai. Kai Napoleono kariuomenė buvo užėmusi didžiąją Prūsijos dalį, Klaipėda liko vieninteliu laisvu miestu šiaurės rytuose, į kurį iš Karaliaučiaus per Kuršių neriją karališkoji šeima atvyko 1807 m. sausį ir prabuvo čia iki 1808 m. sausio mėn.

Klaipėda tapo laikina Prūsijos karalių rezidencija, lemtingu miestu, sostine, su kuria susiję įvykiai turėjo įtakos ir Europos istorijai. Karalienė Luizė, gyvendama Klaipėdoje, buvo itin gerbiama už gerumą, rūpinimąsi švietimu ir nuoširdžią pagalbą vargstantiems.

Pasak Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktoriaus dr. Jono Genio, parodos atsiradimo uostamiestyje aplinkybės – ilgamečio bendradarbiavimo su Rytprūsių kultūros centru Elingene tęsinys. Per bene penkiolika pažinties metų, J. Genio žodžiais, surengta ir Vokietijoje parodyta nemažai parodų įvairiais istoriniais, archeologiniais Klaipėdos klausimais.

Prieš metus įvykęs J. Genio ir Rytprūsių kultūros centro Elingene vadovo Volfango Fraibergo (Wolfgang Freyberg) susitikimas atvėrė naujas galimybes šiek tiek prigesusioje partnerystėje.

„Ėmėme kalbėtis - ką jie ir ką mes galime padaryti. Pasiūliau mūsų jau parengtą parodą „Prancūzai Klaipėdoje“, kuri buvo rodyta Prancūzijoje, įvairiuose Lietuvos miestuose. O jie atsakė, jog taip pat gali pasiūlyti parodą, kuri tiktų mums, praeitais metais pažymėjusiems karalienės Luizės buvimo Klaipėdoje jubiliejų“, - apie karalienės Luizės sugrįžimą kalbėjo J. Genys.

Muziejaus vadovo žodžiais, karalienės Luizės nuopelnai vietinei, tradicinei kultūrai, švietimui, gyvenant laikinojoje Prūsijos sostinėje Klaipėdoje, yra gana svarūs, tačiau daugumos klaipėdiečių žinios apie šią asmenybę apsiriboja bareljefu ant Klaipėdos apskrities viršininko administracijos pastato.

„Parodos apie karalienę Luizę atsiradimu norime suteikti galimybę miestiečiams labiau susipažinti su valdovės buvimo Klaipėdoje laikotarpiu, nors apie tai pakankami esame rašę. Kita vertus – tai pažintis su pačia karaliene Luizė“, - kalbėjo J. Genys.

Princesė Luizė gimė 1776 m. kovo 10 dieną Hanoveryje, princo Karlo fon Meklenburgo-Štrelitco ir princesės Fryderikės fon Heseno-Darmštato šeimoje.

1793 m. metų kovo 13 dieną Frankfurto teatre Luizė ir jos sesuo Fryderikė buvo pristatytos Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui II, ieškojusiam savo sūnams nuotakų. Sosto paveldėtojas Frydrichas Vilhelmas išsirinko jį pakerėjusią Luizę.

1793 metų Kūčių vakarą įvyko princesės Luizės ir sosto įpėdinio Frydricho Vilhelmo vestuvės. Vėliau ši santuoka iš meilės nemažai pasitarnavo kuriant mitus apie karalienę. Žavi, grakšti išvaizda, kuklumas, reiklumas sau, nuolatinis savęs tobulinimas pavertė jauną merginą karaliene, suvokusia savo misiją, ir visa tai atnešė jai pomirtinę šlovę.

Karaliaus Frydricho Vilhelmo II įpėdiniu tapęs jo sūnus Frydrichas Vilhelmas III buvo neryžtingas, bailus, įtarus ir užsispyręs žmogus - idealus vyras išmintingai ir tautos mėgstamai karaliai Luizai. Priešingai nei jis, gražuolė Luizė buvo iš tų moterų, kurios žavėjo tiek vyrus, tiek moteris. Ji perėmė dalį karaliaus funkcijų. Norėdama susipažinti su savo šalimi, Luizė vykdavo į atokiausius provincijos kampelius, kur ją džiaugsmingai sutikdavo paprasti žmonės.

1802 metais pirmą kartą į Klaipėdą karalienė atvyko susitikti su naujuoju Rusijos imperatoriumi Aleksandru I (1801-1825). Birželio 7-tą dieną karališkoji pora išvyko iš Karaliaučiaus per Kuršių neriją į Klaipėdą. Jie išikūrė pirklio Lorencio Lorko name. Birželio 10-tą dieną atvyko imperatorius Aleksandras I. Pirmasis abiejų valdovų susitikimas įvyko prie Klaipėdos. Karalienė su imperatoriumi susitiko tą pačią dieną. Aleksandras I jau pirmojo susitikimo metu buvo sužavėtas

Karalienė Luizė su savo vaikais. 1851 m. litografija. Prūsijos karalienė Luizė tapo būdama 21 metų. Karūnavimo metu ji jau turėjo sūnų, būsimą karalių Frydrichą Vilhelmą IV. Luizė stengėsi, kad jos vaikų gyvenimas būtų nevaržomas ir linksmas

karalienė Luizė. Prūsijos karališkosios poros ir Rusijos caro draugystė tęsėsi daug metų.

Nuo 1807 m. sausio 8 d. karalienė Luizė vėl apsistojo Klaipėdoje. Miestas, tuomet turintis apie 5 100 gyventojų, buvo labai mažas, palyginti su Karaliaučiumi (55 000), Dancigu (45 000) arba Elbingu (17 000). Tačiau būtent šiam miestui 1807 ir 1808 m. laikinai atiteko Prūsijos karališkosios rezidencijos miesto vaidmuo. Karališkoji pora gyveno šiauriniame Dangės upės krante esančiame išpūdingame name, kuris tuo metu priklausė prekybininkui ir prekybos asesoriui Frydrichui Liudvikui Konsentijui (1756–1818). Šis namas karališkąją rezidenciją buvo iki 1808 sausio 15 d.

Reikšmingų svečių viešnage paskatino iki to laiko neregėtą prekybinių ryšių plėtrą mieste. Tuo metu Klaipėda (Memel) tapo svarbiausia už Rytų Prūsiją kovojančių Prūsijos ir Rusijos karinių dalinių aprūpinimo baze.

Autorės nuotr.

Princesė Luizė. Sosto įpėdinis Frydrichas Vilhelmas. Pastelė. Aut. Felicitė Tasert, 1797 m.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai
2009 metais
2009 m. liepa

1829 VII 1 Tilžėje gimė Erdmanas Julius Šykopas, mokytojas, Mažosios Lietuvos kalbininkas.

Mirė po 1901 m.

1829 VII 3 Gumbinėje gimė Johanas Fridrichas Francas Šrederis, knygų rengėjas ir leidėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo Priekulėje, įsteigė vaikų prieglaudą. Išleido kelias dešimtis lietuviškų knygų, parengė vadovėlių, kalendorių, skaitinių, išvertė įvairios literatūros.

Mirė 1906 V 26 Klaipėdoje, palaidotas Gropiškiuose, netoli Priekulės.

1994 VII 3 Šilutėje ev. liut. kunigu išventintas teologijos magistras Valdas Aušra.

1909 VII 6 Tilžėje mirė Vilius Bruožis, literatas. Baigė Karaliaučiaus universitetą, dirbo gydytoju. Paskelbė antigermaniškų eilėraščių, publicistinių straipsnių.

Gimė 1843 V 17 Gaištautuose (Ragainės aps.) (*MLE, 1, 212-213).

1974 VII 8 Klaipėdoje mirė Jonas Jurgis Gocentas, literatas, kraštotyrininkas, teisininkas. Palaidotas Žemaičių Naujamiestyje.

Gimė 1897 XII 23 Gardame (Raseinių aps.) (*MLE, 1, 508-509).

1874 VII 12 Pakalnės aps. gimė Artūras Bittens, istorikas, pedagogas, dirbo Klaipėdoje, parašė veikalų apie Klaipėdos ir Šilutės apskritis.

Mirė 1920 VI 12 Klaipėdoje (*MLE, 1, 186).

1779 VII 15 gimė Karlas Veitas, apželdintojas, dirbo Klaipėdos uosto statybos inspektoriaus pareigose, savo darbus aprašė dviejose studijose.

Mirė 1849 m. Klaipėdoje.

1894 VII 16 Bitėnuose gimė Elzė Jankutė, Martyno Jankaus vyriausioji dukra, Mažosios Lietuvos kultūros veikėja, tautosakos rinkėja.

Mirė 1985 IX 9 Toronte (Kanada).

1699 VII 25 Piktupėnuose gimė Adomas Fridrichas Šimelpenigis, poetas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Parašė pasaulietinių proginių eilių bei epigramų, išvertė Ch. Gillerto pasakėčių, sueiliavo giesmių, redagavo 1755 m. Biblijos leidimą, giesmyną (1750 m.).

Mirė 1763 XI 22 Papelkiuose (Labgavos aps.).

1714 VII 27 Želvoje (Įsruties aps.) gimė Jonas Braškys, 1737–1740 m. vertęs į lietuvių kalbą Prūsijos valdžios įsakus. Baigė Karaliaučiaus universitetą, mokytojavo, kunigavo.

Mirė 1773 I 12 Rusnėje (*MLE, 1, 203).

1914 VII 27 Tilžėje mirė Kristupas Kukaitis, sakytojas, „Kukaitiškių“ surinkimo ir Rytų Prūsijos evangeliškos maldų draugijos steigėjas; redagavo lietuvių ir vokiečių kalbomis leistą laikraštį „Pakajaus paslas“ (1888-1914 m.).

Gimė 1844 XI 17 Versmininkuose (Pilkalnio aps.) (*MLE, 2, 360).

1979 VII 28 atidarytas Lietuvos jūrų muziejus-akvariumas Kopgalyje.

1529 VII 29 - Špeyerio protestas, kunigaikščiai liuteronai užprotestavo Špeyerio seimo nutarimus, kuriais buvo siekiama sunaikinti reformaciją, dėl to jie pradėti vadinti „protestantais“.

Tęsinys kitame numeryje

*Mažosios Lietuvos enciklopedija (MLE, 2000, 1 t.; MLE, 2003, 2 t.; MLE, 2006, 3 t.)

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ ir Algirdas ŽEMAITAITIS

Idomu ir svarbu, kad mano nuomonei pritaria daugelis Klaipėdoje gyvenančių išsilavinusių žmonių. Veikia įvairios visuomeninės organizacijos, rašomi memorandumai ir peticijos. Daug teko bendrauti su įvairiais žmonėmis ir nei vienas neparodė, kad Klaipėdos istorija jam nerūpi. Nei vienas nepasakė, kad Klaipėdai nereikia sugrąžinti senojo istorinio veido. Deja, kol kas tai beveik išimtinai privačių pokalbių tema. Visos Klaipėdos krašte veikiančios autochtonų visuomeninės organizacijos, kaip ir mažlietuvų draugija, vokiečių draugija neįvaidina svarbaus vaidmens miesto ir krašto gyvenime. Čia ir toliau kuriami planai perspėjauti Vilnių ir pastatyti dar aukštesnių namų, kad niekas jau negalėtų pasakyti, jog kadaise Klaipėdos aukščiausi pastatai buvo Šv. Jono bažnyčia. Viskas rieda ta pačia vaga, istorinio grožio samprata miesto valdžiai toliau lieka svetimas reiškinys. Iš jo greitomis nepadarysi pinigų, jo neužstatysi į banką, jis apskritai yra svetimas tiems, kurie to nesuvokia. Šiandien mes ir toliau gyvename nykioje posovietinėje Klaipėdoje, kuri kuomet, tuo labiau atsilieka... ir nuo ko... nuo Kaliningrado... miesto, kuris visą pokarį buvo pajuokos objektas.

Paminklas J. K. Chodkevičiui – duoklė miesto įkūrėjui

Viktorija VAŠKYTĖ, Kretinga

Šiomet, pažymint 400 miesto savivaldos metines, Rotušės aikštėje iškilmingai atidengtas monumentas Kretingos miesto įkūrėjui J. K. Chodkevičiui

Visai Lietuvai džiaugsmingai pasitinkant 1000-metį, jaunesniosios sesers gimtadienį atšventė ir Kretinga. 400 miesto savivaldos metines 2009-aisiais minintis miestas granitu ir bronzą pagerbė vieną svarbiausių asmenybių Kretingos istorijoje – miesto, bažnyčios ir vienuolyno įkūrėją Joną Karolį Chodkevičių.

Kretingos metai pradedami skaičiuoti nuo 1253-ųjų, kai Livonijos ordino kronikoje pirmą kartą paminėta kuršiams priklausiusi Kretingos pilis. Galima spėti, kad šalia buvusi ir gyvenvietė, bet kol čia įsikūrė miestas, dar daug vandens Akmena turėjo nutekėti.

Didžiausias nuopelnas Kretingos istorijoje tenka vienam žymiausių XVII amžiaus pradžios Europos karvedžių, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės (LDK) ir karo veikėjui, Kretingos bažnyčios, bernardinų vienuolyno, miesto ir mokyklos įkūrėjui Jonui Karoliui Chodkevičiui.

Būtent šis žemaičių seniūnas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonas J. K. Chodkevičius 1609 m. savo raštu kreipėsi į pasaulį, pranešdamas apie naują Karolštato miestą arba Kretingą.

Miestas gimė, augo, keitėsi jo šeimnininkai. XVI a. Kretingos dvaras ir kaimas priklausė žemaičių seniūnams Kęsgailoms, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Senajam, nuo 1572-ųjų dvarą valdė grafai Chodkevičiai, vėliau didikai Sapiegos, nuo 1756 m. dvaras buvo kunigaikščio LDK didžiojo etmono M. J. Masalskio nuosavybė. 1806 m. Kretingoje ir jos apylinkėse šeimnininkavo kunigaikštis P. Zubovas, 1874 m. pab. Kretingos dvarą įsigijo grafas J. Tiškevičius.

XIX a. pab. Kretingoje nutiesta pirmoji Lietuvoje telefono linija, dvare įvesta elektra. XX a. miestas buvo apskrityje ir valsčiaus, vėliau – rajono centru. Buvusiuose grafo Tiškevičiaus rūmuose įkurtas muziejus, Kretingos vienuolynas tapo pranciškonų ordino Lietuvos provincijos centru.

Nesunku įsivaizduoti, jog viso šito nebūtų buvę, jeigu ne minėta 1609 m. Jono Karolio Chodkevičiaus pasirašyta privilegija, kuriame miestui suteiktos Magdeburgo teisės.

Artėjant miesto šventei, 2007-aisiais metais Kretingos rajono savivaldybės taryba nusprendė įamžinti didžiojo Kretingos kraštiečio atminimą ir pastatyti Kretingos miesto, bažnyčios ir vie-

nuolyno įkūrėjo Jono Karolio Chodkevičiaus paminklą Kretingos mieste, šiaurinėje rotušės aikštės dalyje.

Pasak Kretingos rajono mero Juozo Mažeikos, Jonas Karolis Chodkevičius paliko patį didžiausią palikimą – miestą, kuriame šiandien gyvenama ir kuris mini gražią sukaktį. Mero žodžiais, net jei šis žmogus nebūtų buvęs garsiu karvedžiu ir įtakingu politiku, tos dovanos užtektų, kad jį prisimintų su didele pagarba.

„Simboliška, kad mūsų miesto 400 metų gimtadienis sutampa su dar viena švente – Lietuvos tūkstantmečiu. Šio jubiliejaus fone Kretinga atrodo kaip jaunesnė Lietuvos sesuo, iš kurios galima pasisemti stiprybės, išminties, tikėjimo, kad visi sunkumai anksčiau ar vėliau praeina. Kretingai pasisekė, kad kiekvienu istorijos laikotarpiu ji turėjo globėją, kuris rūpinosi miestu, stengėsi, kad jis augtų, klestėtų, plėstųsi“, – sakė J. Mažeika.

Mero žodžiais, šis paminklas – tai duoklė didžiam valstybės vyrui, Kretingos miesto įkūrėjui, o didžiausia kringiškių pareiga tęsti jo pradėtus darbus.

Galingo, 12 tonų sveriančio granito ir bronzos monumento, atidengto birželio 12-ąją, projekto autorius, architektas Adomas Skiesgilas dėkojo žmonėms už parodytą pasitikėjimą, leidžiant kurti paminklą pačiam miesto įkūrėjui.

„Kaip sako japonų patarlė – kai geriamė vandenį, turime prisiminti, kas kasė šulinį. Todėl esu dėkingas visiems, kas prisidėjo prie paminklo gimimo – buvusiai ir esamai rajono valdžiai, skulptoriui Rimantui Eidėjui, dailininkui Daniui Druliui, rajono įmonėms“, – kalbėjo architektas, Kretingą vadinantis tėvonią, čia gyvena jo mama ir giminės.

Kretingos miesto istoriją glaudžiai susijusi su vienuolynu. Drauge su miesto švente kasmet vyksta ir tradiciniai šv. Antano atlaidai. Šiomet ir jie buvo ypatingi – Klaipėdos apskrities viršininkas Arūnas Burksas Klaipėdos apskrities garbės ženklu ir diplomu „už meilę artimui, apsiaukojamą veiklą ir atsidaivimą, teikiant dvasinę bei psichologinę pagalbą sergantiems onkologinėmis ligomis, jų artimiesiems, socialinę atskirtį patiriantiems žmonėms bei siekiant visuomenės sanglaudos ir solidarumo“ apdovanojo brolių Benediktą Sigitą Jurčį.

Paminklo atidengimo ceremonijoje iškilmingą nuotaką kūrė Lietuvos karinių jūrų pajėgų orkestras

Nuostabus J. K. Chodkevičiaus portreto autorius – profesionalus dailininkas, skulptorius Rimantas Eidėjus

Apie miesto įkūrėją

Kaip savo straipsnyje teigia kringiškiš archeologas, istorikas Julius Kanarskas, Jonas Karolis Chodkevičius gimė 1560 metais LDK pėstininkų etmono Jono Jeronimo Chodkevičiaus šeimoje. Jono Karolio mama buvo kilusi iš garsios Krokuvos vaivadų Zborovskių giminės. Tėvas Jonas Jeronimas Chodkevičius – žymus LDK karo ir valstybės veikėjas, prisidėjęs prie Vilniaus universiteto steigimo. Būdamas Žemaičių seniūnu, 1572 metais įkūrė Skuodo (Johanesbergo) miestą ir įsigijo iš didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kretingos valdą.

Dar jaunystėje Jonas Karolis Chodkevičius pasižymėjo kaip gabus karvedys, teorinių ir praktinių žinių įgijęs keliaudamas po Europą. Jis atsidėjo istorinei ir karinei literatūrai, mūšių planų bei schemų sudarinėjimui, praktiskam rūmų kariuomenės kariniam mokymui. Nuo 1595 metų pasižymėjo nuolatinei karo tarnybai: numalšino Stepano Nalivaikos vadovaujamą kazokų maištą Ukrainoje, sėkmingai žygiavo į Moldaviją.

1600 metais Jonas Karolis Chodkevičius buvo paskirtas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmonu ir 1601–1609 metais vadovavo Lietuvos kariuomenei kovose su Švedija dėl Livonijos Uždauguvio žemių. Jau 1601 metais kartu su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiuoju etmonu Kristupu Mikalojumi Radvila Perkūnu jis pasižymėjo mūšyje ties Kokenhauzenu (dabar – Kokneze, Latvija).

Perėmęs iš K. M. Radvilos Perkūno didžiojo etmono bulavą, Jonas Karolis Chodkevičius, turėdamas žymiai mažiau karių, 1605 metų rugsėjo 27 dieną ties Kircholmu (dabar – Salaspils, Latvija) sutriuškino vieną galingiausių to meto Europoje švedų karaliaus Karolio IX kariuomenę.

Ši pergalė išgarsino Jono Karolio Chodkevičiaus vardą Europoje ir už jos ribų. Ji sveikino Romos popiežius Povilas V, Šv. Romos imperijos imperatorius Rudolfas, Anglijos karalius Jokūbas, turkų sultonas Achmedas I, persų šachas Abbas I Didysis. Flandrijoje buvo audžiami šilkiniai gobelenai, vaizduojantys Kircholmo mūšį. Lietuvoje apie Joną Karolį Chodkevičių buvo kuriamos dainos, kurios ypač populiarios buvo jo karių tarpe. Apie pergalę poetai kūrė eiles ir poetas, dailininkai tapė paveikslus. Laimėjimo įkvėptas Laurencijus Bojeris parašė lotynų kalba poemą „Karoliui mūšis“ kurią 1606 metais išspausdino Vilniaus akademijos spaustuvė.

Nutraukus kovas su švedais, Jonas Karolis Chodkevičius vadovavo jungtinės Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės žygiams į Maskvą, kovojo su turkais ir Krymo totoriais.

Jonui Karoliui Chodkevičiui didysis kunigaikštis Zigmantas Vaza patikėjo ir svarbius valstybinius postus. Nuo 1599 metų jis buvo žemaičių seniūnu, o 1616 metais paskirtas Vilniaus vaivada, t. y. tapo dešiniąja valdovo ranka.

Būdamas žemaičių seniūnu, Jonas Karolis Chodkevičius 1602 metais Kretingoje pastatė pirmąją medinę bažnyčią ir pasikvietė vienuolius bernardinus (pranciškonus observantus), kuriems 1605–1617 metais pastatė naują mūrinę bažnyčią ir pirmąją Žemaitijoje vienuolyną. 1609 metais Kretingos valdoje jis įkūrė miestą, kurį pavadino Karolštatu. Tėvo įsteigta Johannesbergo (Skuodo) mieste 1614 metais pastatė

mokyklą, o Kražiuose įsteigė jėzuitų kolegiją, kuri turėjo tapti žemaičių seniūnijos švietimo ir kultūros židiniu.

Grafas Jonas Karolis Chodkevičius priklausė turtingiausių Lietuvos didikų grupei. Jo dvarai ir valdos buvo išsimėtę po Žemaitiją, Kuršą, Lietuvą, Baltarusiją. Vilniuje, Pilies gatvėje ir šiandien tebestovi Chodkevičių rūmai.

Vis tik mėgiamiausia grafo valda buvo Kretingos dvaras ir jo iškurtasis Karolštato (Kretingos) miestas.

Jono Karolio Chodkevičiaus simpatijas Kretingai patvirtina ir tai, kad Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje po didžiuoju altoriumi jis įrengė rūsi, kuriame palaidojo abu savo sūnus Kazimierą ir Jeronimą Krizostomą Chodkevičius, seserį Kristiną Forensbach ir žmoną Sofiją Mieleckaitę. Išvykdamas į paskutinįjį savo mūšį, 1620 metais grafas surašė testamentą, kuriame prašė palaidoti jį Kretingoje greta vaikų ir žmonos. Deja, jo paskutinė valia nebuvo įvykdyta.

Jonas Karolis Chodkevičius mirė 1621 metų rugsėjo 24 dieną nuo sunkių žaizdų, kurias patyrė jo vadovaujamai jungtinei Lenkijos–Lietuvos kariuomenei ginant nuo gausių turkų ordų Chotino tvirtovę (Černovcų sritis, Ukraina). Po mūšio jo kūnas buvo perkeltas į Kamenecą, o vėliau antroji grafo žmona Ona Alojzė Ostrogiškė jį išsivežė į Ostrogą (Ukraina) ir ten pastatytame kape 1622 metais palaidojo. Aukso aptaisyta grafo širdis buvo pakabinta prie altoriaus Didžiosios Berestovicos bažnyčioje (Baltarusija), o kaukolė padėta Mlynovo (Ukraina) dvaro koplyčioje.

Ir po mirties grafą Joną Karolį Chodkevičių lydėjo šlovė. 1621 metais paskutinįjį jo mūšį su turkais poemoje „Šventoji litotezė“ apdainavo žymus poetas Motiejus Kazimieras Sarbievijus. Knyga buvo papuošta iliustracijomis, vaizduojančiomis didįjį etmoną mūšio metu bei pergalės simboliais apipintą jo portretą. 1642 metais Vilniuje buvo išleista Petro Kazimiero Lackio parašyta panegirika „Septyni didvyriai Chodkevičiai“, kurios tituliniam lape išspausdinti vario raizytojo Konrado Getkės sukurti Chodkevičių portretai. XVIII amžiuje dailininkas Pranciškus Smuglevičius nutapė paveikslą, vaizduojantį paskutines Jono Karolio Chodkevičiaus gyvenimo valandas prie Chotino tvirtovės. 1781 metais pasirodė Adomo Naruševičiaus parašyta dviejų dalių Jono Karolio Chodkevičiaus biografija (Naruszewicz A. Historya Jana Karola Chodkiewicza). 1850 metais Žegota Paulis išleido Lvove (Ukraina) Samuelio Brodovskio parengtą knygą, kurioje aprašyti visi Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių etmonai, pateikiami jų herbai ir portretai (Żywoty hetmanów krolestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego z materiałow po Samuelu Brodowskim w Podhorcach znalezionych wydł Żegota Pauli. Łwów, Stanisławów i Tarnów, nakład Jana Milikowskiego, 1850). Jono Karolio Chodkevičiaus laiškų tyrinėtojas S. Golembevskis 1854 metais parašė straipsnį apie dvasinį ir moralinį grafo gyvenimą, o V. Chomentovskis 1875 metais minėtus laiškus paskelbė.

Nepriklausomybės metais Jono Karolio Chodkevičiaus asmeniu susidomėjo ir lietuviai mokslininkai. 1921 metais „Mūsų Žinyne“ (Nr. 3) V. Biržiška paskelbė straipsnį „Didysis Lietuvos etmonas Jonas Karolis Katkevičius“. 1925 metų „Karo archyvo“ I tome pasirodė vyr. leitenanto Balčiūno darbas „Pirmasis švedų karas ir Kircholmo kova“. Gan smulkiai grafo gyvenimas aprašomas „Lietuviškosios enciklopedijos“ V tome, išleistame 1937 metais Kaune.

Tarpukariu ir kringiškiškai susivokė esą skolingi Jonui Karoliui Chodkevičiui už miesto, bažnyčios, vienuolyno ir mokyklos įkūrimą ir jo vardu pavadino vieną pagrindinių miesto gatvių. Tiesa, sovietmečiu ji buvo pervadinta Liudo Girus vardu, tačiau 1990 metais gatvei grąžintas J. K. Chodkevičiaus vardas.

Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje Kretingoje Joną Karolį Chodkevičių primena jo ir žmonos portretai, kabantys priešais Šv. kankinės Barbaros ir Šv. Pranciškaus altorius. Be to, menotyrininko K. Čerbulėno nuomone, Joną Karolį Chodkevičių ir jo šeimos narius vaizduojančios portretinės hermos puošia bažnyčios pagrindines ir šonines (vedančias į zakristiją) duris. Keletas Jono Karolio Chodkevičiaus portretų ir graviūrų saugoma Lietuvos ir Lenkijos muziejuose.

Autorės nuotraukos

Lietuvos baltarusių istorija

Gudų kultūros draugija paminėjo rašytojo Vasilijaus Bykovo 85-metį

Kaip ir prieš šešerius metus, taip ir šiandien Vasilijaus Bykovo kapą puošia gyvos gėlės

Šeštadienį, birželio 27 d., Gudų kultūros draugijoje įvyko tradicinis susirinkimas, kuris rengiamas kiekvieno mėnesio paskutinį šeštadienį. Ši kartą buvo paminėtas rašytojo Vasilijaus Bykovo 85-metis. Taip atsitiko, kad šio vieno iš garsiausių veikėjų kūryba praktiškai uždrausta savoje tėvynėje.

V. Bykovas savo paskutinius metus gyveno užsienyje: pradžioje Suomijoje, po to – Vokietijoje, Čekijoje ir į savo tėvynę grįžo tik mirti (prieš dvi savaites iki mirties). Rašytojas gyvenimą baigė 2003 m. birželio 22 d., tokio mėnesio tokią pat dieną prasidėjo ir Antrasis pasaulinis karas, apie kurį Vasilijus Bykovas rašė visą savo gyvenimą.

Su rašytojo kūryba ir gyvenimo keliu susirinkusius supažindino Leokadija Miloš. Ji trumpai papasakojo apie jo biografiją ir perskaitė vieną iš pirmųjų publikuotų pasakojimų. Toliau apie rašytoją kalbėjo Gudų draugijos pirmininkas Fiodoras Niunka, kuris prisiminė jo laidotuves. Fiodoras negalėjo patikinti,

kad baltarusiška tauta gali turėti toki solidarumą: jis nematė iki šiol tiek daug susirinkusių žmonių laidotuvėse. Ir antras faktas: kaip norėjo ir rašytojas, ir šeima, iš valdžios buvo atimti visi organizaciniai momentai. Visur kabojo baltarusiškos vėliavos (balta-raudona-balta), kurias dabartinė valdžia draudžia.

Dar apie V. Bykovą pasakojo režisierius Olegas Daškevičius, kuris į susirinkimą atvežė savo naują filmą „Žurnalistai“ ir padarė prezentaciją. Apie ką filmas? Apie žurnalistų gyvenimą diktatūrų valstybėje. Apie tą, kuris sunaikino savo valstybėje visą laisvę ir nepriklausomą žurnalistiką, kada dar nebuvo prezidentas, nors kalbėjo, kad jei juo taps, padarys viską, kad būtų tik nevalstybinė ir nepriklausoma žurnalistika. Bet greitai pamiršo savo žodžius. Dabar žurnalistų profesija Baltarusijoje yra viena iš rizikingiausių. Praktiškai tie, kurie išsaugojo sąžinę, liko be darbo arba turi, galima sakyti, vargingą gyvenimą. Apie tai ir kitus faktus pasakojama filme.

Susirinkime taip pat dalyvavo Lenkijos Mokslų Akademijos Slavistikos instituto mokslininkas dr. Miroslavas Jankovekas, kuris tyrinėja baltarusišką tarmę už Baltarusijos ribų. Dabar jis renka baltarusiškos šnektos duomenis Vilniaus krašte. Iki šiol tyrinėjo ją Latgalijoje (Latvija) ir jau parašė apie tai knygą.

Šį renginį užbaigė ukrainiečių liaudies ansamblis „Svitlica“, kurio solistai Oksana ir Romanas nuoširdžiai dainavo gražias dainas savo gimtąją kalba.

*Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius
Autoriaus archyvo nuotr.*

Filmo „Žurnalistai“ DVD plokštelė

Kalba dr. Miroslavas Jankovekas

Filmo „Žurnalistai“ prodiuserė Volga Mikalaičyk ir režisierius Olegas Daškevičius

Atsisveikinimas su tautos rašytoju Vasilijumi Bykovu. Laidotu Knygoje pristatoma 300 vertingiausių archeologijos, taikomosios dailės, raštijos, numizmatikos, dailės eksponatų. Nemaža

Dainuoja „Svitlicos“ solistai Oksana ir Romanas

Muziejus laikraštyje Nr. 26 (78)

Paveikslas „Šventas Jonas“

Viena smagiausių kalendorinių švenčių Lietuvoje – Joninės. Tai vasaros saulėgrįžos diena – birželio 24-oji. Krikščionių šalyse ši diena sutampa su Jono Krikštytojo diena. Baltų ir slavų kraštuose vidurvasario šventė buvo žinoma dar iki krikščionybės įvedimo. Slaviškoje tradicijoje ši šventė vadinama Kupala, minima jau 1262 metais Ipatijaus kronikoje, latviai ją vadina Lygo, lietuvių senasis šventės pavadinimas – Rasos šventė, neretai vadinama daugiskaita (Rasos). Pagonybės laikais ši šventė buvo švenčiama visą trečiąją birželio dekadą, ypatingą dėmesį skiriant vandens apeigoms, žolynų rinkimui – kupoliavimui ir laužų deginimui. Raštuose šventė pirmą kartą paminėta 1372 m. Varmijos vyskupo Henriko II rašte, 1573 m. – lietuviškoje Volfenbiutelio „Postilėje“, XVII a. ir XVIII a. Pretorijaus ir J. A. von Brande veikaluose.

Nuo 2003 metų Joninės Lietuvoje paskelbtos nedarbo diena. Itin aktyviai švenčiama tuose miestuose ir parapijose, kurios siejamos su šv. Jono vardu. Antai Jonavoje nuo 1987 m. Joninės – oficiali miesto varduvų šventė. Vienas pirmųjų miestų, panaudojęs šv. Jono atvaizdą savo heraldikoje, – Trakai. Daugumos istorikų nuomone, miestas savivaldos privilegiją gavo dar Vytauto Didžiojo laikais – XIV a. pab. ar 1409 m. Kai Lietuvos didysis

Paveikslas „Šv. Jonas. XIX a. pab. Foto V.Neliubinas

kunigaikštis Kazimieras 1441 m. suteikė Trakų karaimams Magdeburgo miesto teises, trakiečiai krikščionys tokias jau turėjo. Seniausias Trakų antspaudas žinomas iš 1491 m. miesto rašto Dancigo (dab. Gdanskas) magistratui. Jis saugomas Lenkijoje, Gdanskio miesto archyve. Tai vienas iš aštuonių, šiuo metu žinomų LDK miestų gotikinių antspaudų. Jis 29 mm skersmens, centre – iškili šv. Jono Krikštytojo galva, lotyniška legenda aplink „SIGILIVM CIVITATIS TROCENSIS“ (Trakų miesto antspaudas). Šv. Jono Krikštytojo galvos atvaizdas dažnai sutinkamas viduramžių Europos, ypač Čekijos ir Lenkijos miestų heraldikoje. Šis šventasis gerai žinomas iš Evangelijos yra paskutinis iš Senojo Testamento pranašų. Kristaus pirmtakas, kilęs iš kunigų giminės. Jis visus, perėjusius į tikrąjį tikėjimą, krikštijo Jordano upėje. Šv. Jonas pakrikštijo ir Jėzų. Heraldikoje šv. Jono krikštytojo galva dažnai vaizduojama dubenyje, taip parodyant tragišką jo gyvenimo baigtį. Toks Jonas krikštytojas pavaizduotas ir dailininko A. Každailio etalone, parengtame remiantis surinkta istorine ikonografine medžiaga. Herbą aprobo Lietuvos heraldikos komisija 1995 m.

Lietuvoje, be Jono Krikštytojo, labiausiai mylini šventieji Jonai (Jonas Nepomukas ir

Trakų miesto herbas, patvirtintas 1995 m.

Jonas Apaštalas, evangelijos autorius). Mene šv. Jonas Apaštalas, mylimiausias Jėzaus mokinių, sėdėjęs greta per Paskutinę vakarienę, paprastai vaizduojamas jaunas. Toks jis ir Trakų istorijos muziejaus 2005 m. įsigytoje XIX a. drobyje.

Paveikslas 55,7 x 38 cm dydžio, nutapytas aliejiniais dažais. Šventasis pavaizduotas stovintis, viena koja besiremiantis į marmurinių laiptų pakopą. Ant viršutinės laiptų pakopos yra paveikslas autoriaus inicialai „IO. II“. Apaštalas dėvi baltą tuniką ir raudoną apsiaustą (balta spalva – tyrumo, raudona – gyvybės, jaunystės ir dieviškumo simboliai). Iš dažniausiai pasitaikančių šv. Jono Apaštalo atvaizdų, muziejaus turima drobė išskiria tuo, kad nėra įprastinės šio šventojo atributikos – knygos, erelio, taurės su gyvate.

Kūrinyt nutaptas akademinė maniera. Ši dailės kryptis labiausiai pasireiškė XIX a. Europoje ir JAV. Siužetai kūriniams buvo imami iš biblijos, antikinės mitologijos, istorijos. Herojai vaizduojami idealizuotai. Paveikslų potėpiai glotnūs, būdingas efektingas šviesos ir tamsos žaismas.

Lietuvoje akademinį kūrinių sukūrė V. Neveravičius, N. Ylakevičius. Akademinė stilistika ypač būdinga XIX a. II p. Sankt Peterburgo Dailės akademiją baigusiems ir Lietuvoje dirbusiems dailininkams: T. Goreckiui, K. Rafalavičiui, I. Chruckiui. Matyt, šiai dailininkų plejadai reiktų priskirti ir muziejaus turimo paveikslą autorių „IO. II“.

Kadangi Joninės – šv. Jono diena, dabar paplitęs paprotys sveikinti Jonus ir Janinas. Rengiamos masinės Joninių šventės Kernavėje, ant Rambynų kalno, Jonavoje. Šiose šventėse susipina Rasų ir Joninių tradicijos: vainikų pyrimas, meilės bei vestuvių burtai, žoliavimas, kupoliavimas, paparčio žiedo ieškojimas, laužų kūrenimas, šokinėjimas per ugnį. Taigi ši šventė puiki senųjų tradicijų tąsa.

Muziejininkas Saulius Zalsys

Europos miestų partnerystė

Rheinė tiesia ranką Lietuvai

Dr. Zigmundas RAMANAUSKAS, Trakai

Birželio 8–18 dienomis mūsų mieste partnerystėje Rheinėje didelis visuomenės dėmesys buvo skirtas Lietuvai. Rheinės ir Trakų partnerystės komitetas ir Šv. Juozapo namų (St. Jozefhaus) direkcija pakvietė Trakų ir Elektrėnų miestų atstovus į Lietuvai skirtą šventę. Elektrėnams atstovavo globos namų direktorė D. Suchockienė ir tų namų socialinė darbuotoja J. Ramanauskienė. Iš Trakų į šventę keliavo partnerystės nariai N. Miškinytė ir Z. Ramanauskas.

Mus pasitiko Šv. Juozapo namų direktoriaus pavaduotojas Reinhold Jeusfel, kuris nuoširdžiai pasisveikino, supažindino su šventės programa, apgyvendino. Pasijutome lyg būtume Lietuvoje: kieme plevėsuoja Lietuvos trispalvė, vestibulyje ir valgykloje geltonos, žalios ir raudonos spalvų girliandos, stendai su Lietuvos miestų ir gamtos nuotraukomis, skamba Lietuviška muzika...

Rytojaus dieną susipažinome su Šv. Juozapo namų gyventojų buitimi, lankėmės koplyčioje, poilsio ir relaksacijos kambariuose. Čia gyvena 100 žmonių, kiekvienam iš jų garantuota priežiūra, maitinimas, nuolatinis rūpestis ir pagalba. Akivaizdžiai įsitikinom, kaip praktiškai įgyvendinamas jų pagrindinis šūkis „Der Mensch steht im Mittelpunkt“ (Dėmesio, centre – žmogus). Ir būtent žmogus, bet ne kokios partijos interesai, abstraktus miesto įvaizdis, fejerverkai ir pan.

Vakare į konferencijų salę rinkosi Rheinės ir Trakų partnerystės komiteto nariai, savivaldybės atstovai, vietiniai gyventojai. Sveikinimo žodžius tarė Rheinės miesto savivaldybės atstovas spaudai B. Weberis bei Rheinės ir Trakų partnerystės komiteto pirmininkas Alfred Franz.

N. Miškinytė demonstravo M. Jovaišos filmą „Neregėta Lietuva“, skaitė pranešimą „Lietuvos istorijos pėdsakai“, išdalino informacinę medžiagą apie Lietuvą, Trakų miestą ir jo apylinkes. Už informacinę medžiagą nuoširdžiai dėkojame Trakų informacinio centro direktorei Laimai Balčytienai.

Z. Ramanauskas skaitė pranešimą apie Trakų miesto istoriją ir dabartį. Gyvo susidomėjimo susilaukė gerai mums žinomos legendos ir padavimai apie Trakų ežerus ir salas. Būriavosi žmonės ir prie parengtų stendų. Viename iš jų – Trakų ir pilies fotografijos 40 metų senumo, kitame stende – dabartis. Buvo pastebėti net Nepomuko koplytstulpio pasikeitimai. Mat prieš 40 metų pats Nepomukas ideologiniais sumetimais buvo pašalintas... Laikai keičiasi.

D. Suchockienė pasakojo apie Elektrėnų globos namų darbo patirtį. Ypatingai visus sužavėjo, kitus iki ašarų, elektrėniškių parengtas filmas apie jų miestą, globos namus ir tų namų žmones.

Birželio 13 d. vyko pagrindinis šventės akordas. Prie išilgai aikštės sustatytų stalų susėdo Šv. Juozapo namų gyventojai, partnerystės komiteto nariai, kvietieji svečiai. Sveikinimo žodį tarė Rheinės miesto merė dr. A. Kordfelder. Ji savo kalboje pažymėjo, kad šie metai Lietuvai yra ypatingai svarbūs. Tai – tūkstantis metų nuo Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose, Vilnius – Europos kultūros sostinė, 600 metų Trakų bažnyčiai ir prie jos įsteigta mokyklai. Merė kalbėjo: „Džiugina tai, kad Rheinės miesto gyventojai palaiko tarpusavio ryšius su Lietuva, kad štai

ir čia, šiuose namuose, visur jaučiama Lietuvos dvasia. Aš dėkinga taip pat Lietuvos pasiuntiniui dr. J. Rudalevičiui už parengtą mūsų rotušėje parodą „Sąjūdis“ ir paskaitą apie Trakų miesto vystimąsi po atgautos nepriklausomybės... Rudenį mūsų laukia kelionė į Lietuvą. Tikimės, mūsų santykių plėtimosi ir gerėjimo, nes ir čia, ir Lietuvoje daug žmonių tuo yra suinteresuoti.“

Sveikinimo žodį taip pat tarė Rheinės ir Trakų partnerystės komiteto pirmininko pavaduotojas Dž. Flugelis (Jules Vleugels). Pirmiausia jis pasveikino visus susirinkusius, pasidalino išpūdžiais iš savo tik ką pasibaigusios kelionės į Lietuvą, kur jam ypatingai patiko draugiškai ir pozityviai nusiteikę žmonės, kurie didžiuojasi savo šalimi, puoselėja savo kultūrą, tradicijas, papročius, kurie neatsisakė savo identiteto (savitumo) net ir sovietinio režimo viešpatavimo metais. Dž. Flugelis pasidžiaugė neseniai įsteigtu Čičiūnų socialinių paslaugų centru, kur nemažą vaidmenį suvaidino partnerystės miestas Bornė. Kalbėtojas baigė labai optimistiškai: „Mūsų artimiausias ir aiškiausias tikslas – šeimai ir vaikams pagalbos centras Trakuose, bet šiam projektui įgyvendinti būtina įveikti daug kliūčių.“

Atsakomąjį žodį tarė D. Suchockienė. Ji dėkojo už kvietimą atvykti į šventę, padovanojo nuostabų paveikslą – Elektrėnų miesto panoramą, išreiškė viltį, kad lankydami Trakuose svečiai iš Rheinės nepamirš ir jų globos namų.

Nepaprastai šilti Rheinės Šv. Juozapo ir Elektrėnų globos namų partnerystės ryšiai. Pagal 1996 metų sutartį, juos sieja „bendras rūpestis senyvo amžiaus žmonėmis, noras pagilinti abipusį supratimą ir draugystę tarp šiuose namuose gyvenančių ir dirbančių žmonių, siekiant Europos tautų suartėjimo“. Reikėjo matyti, su koku nuoširdumu elektrėniškai vaišino Šv. Juozapo namų gyventojus juoda duona su kumpiu ir skilandžiu, atsivežtais šakočiais, lietuviškais saldainiais... Pasirodo, geraširdiškumas ir šypsena padeda įveikti ir kalbos barjerą. Atsimindami, kad tautos esmę išreiškia ne vien tik žodžiai ir duona, padainavome kelias labai šiltai priimtas lietuvių liaudies dainas. Šventė tęsėsi lyg vakaro. Po pietų rinkosi kvietieji Rheinės miesto svečiai. Vėl sakyti sveikinimo Lietuvai ir padėkos žodžiai, iš svečių buvo renkamos lėšos Elektrėnų globos namų dovanai, vėl teko lietuvių dainomis žadinti klausytojų jausmus, juokauti ir rimtai kalbėtis apie visiems gerai žinomas nūdienos problemas.

Jau kitą dieną vietinis laikraštis išspausdino straipsnį „Lietuvos vėliava virš Šv. Juozapo namų“. Dalykiškai išvardinti pagrindiniai šventės įvykiai, pirmame plane matyti nuotrauka su Lietuvos vėliava, pažymėta, kad kartu su profesionaliais dainininkais ir artistais šventėje nuskambėjo ir lietuvių liaudies dainos. Atkreipia dėmesį tame pačiame puslapyje išspausdinta informacija apie renginius senyvo amžiaus žmonėms. Čia ir dainavimo bei žaidimų popietė, ir pokalbis „Mes moterys ir vyrai virš 60“, ir rožinio malda taikos pasaulyje labui, ir kolektyvinė išvyka dviračiais, ir popietė – kava, anekdotai ir žaidimai. Verta susimąstyti. O gal mūsų senjorams po darbų sode ir daržuose nebeliaiko laiko norui pabūti drauge ir atsipalaiduoti?

Autoriaus nuotr.

Iš kairės: A. Suchockas, D. Suchockienė, Z. Ramanauskas, Rheinės miesto merė A. Kordfelder, J. Ramanauskienė, Šv. Juozapo namų direktorius H. Samberg, N. Miškinytė ir R. Jeusfeld

Rheinės miesto svečiai su mere A. Kordfelder Šv. Juozapo namų fone

Rheinės Šv. Juozapo globos namai

Lietuvos ir Lenkijos parlamentarų asamblėja Vilniuje

Atkelta iš 1 p.

pasirinko būtent per Lenkiją arba kartu su Lenkija, o ne per Skandinavijos kraštus ir tai, kad mes kartu sutarėm įveikti praėjusios istorijos tokius neaiškumus ar paklydimus. Mano supratimu, šita kryptis yra gera ir dabartinis mūsų strateginis bendradarbiavimas mielai tai rodo. Jeigu dar mūsų, šalia Europos Sąjungos energetikos, politikos bendros, kurią mes visi laimėjome, jeigu dar stipriau mums pavyktų energetiką pastumti kartu energingumo saugumo kryptimi, būtų dar didesnis laimėjimas.

Pagrindinį laimėjimą aš kaip šio toks humanitaras laikau tai, kad mūsų intelektualai, verslininkai, jaunieji žmonės ir politikai iš esmės peržengė mitologizuotą ir trupučiuką praeitį šimeromis grįstą istorinį praeities vertinimą. Taip, mūsų valstybės prieš 90 metų kariavo, taip, mes šaudėm vieni kitus, bet, ačiū Dievui, šiandien karo aidų mažėja, aš dėl to labai džiaugiuosi ir šita retorika, nesutarimų retorika, mažėja.

Šiandien ponas pirmininkas pasakė keletą dalykų, su kuriais nenorėčiau sutikti, bet nenorėčiau čia labai ginčytis. Nėra jokių specialiųjų Lietuvos valstybės veiklų lenkų klausimu, žemės reforma nėra antilenkiška, niekada su tuo nesutiksiu ir jeigu lenkai turi Lietuvoje problemų, tai ne dėl to, kad jie lenkai, o dėl to, kad Lietuva turi ūkinių problemų, valdymo tvarkymo problemų ir kitų dalykų. Tai tą norėčiau kartu pabrėžti. Aš džiaugiuosi, kad per visas ankstesnes asamblėjas mes su savo kolegomis sutardavom, matau, kad ir šiandien sutars Lenkijos ir Lietuvos pusių delegacijos.

Aš norėčiau pasidžiaugti vienu dalyku, mūsų sutarties 23 straipsniu. Apie jį niekas labai nešneka, bet šitas straipsnis reglamentuoja lietuvių karinių karų kapų, istorinio paveldo paminklų, atminties objektų saugojimo reikalus. Aš labai džiaugiuosi, kad Lenkijos Respublikos apsaugos taryba Lietuvoj ir padedant Lietuvos valdžiai yra sutvarkiusi 14 lenkų karių kapų. Beveik neliko šioj vietoj problemų, aš net neabejoju, kad ir Varėnoje bus atstatytas nugriautas paminklas, aš šituo visiškai neabejoju. Reikėtų kuo greičiau Vilniaus Kalvarijose pastatyti tą likusį kryžių dviems Armijos krajos kareiviams, tegu ilsisi ramybėje ir niekad daugiau šioj vietoj karų nebūna.

Trupučiukas problemų. Norėtusi, kad Lenkijos pusės kolegos atkreiptų dėmesį į tai, kad mes dar turėtume savo istorijos kultūros paveldo objektus Lenkijoje labiau atspindėti, labiau įvardinti ir aiškiai rodyti. 2005 metais išgaliojęs nekilnojamo paveldo saugos įstatymas, žinoma, yra gera paskata tam. Mes norėtume, kad Lenkijos pusė kartu su Lietuvos puse galutinai inventorizuotų kultūros paveldo objektus Lenkijos teritorijoje, nes tarp jų yra ir Beržininkų karių kapai. Ačiū Dievui, per penkerius metus pavyko suderinti projektą ir juos sutvarkyti. Taip pat sutvarkyti kapai Seinuose, bet niekaip nesuprantu, man nesuvokiama, kad kokia ulica 22 lipca yra didesnė vertybė negu Antano Baranausko gatvė, kuriai šito pavadinimo niekaip negalima suteikt. Juk kaip Mickevičius buvo ir Lenkijos, ir Lietuvos kultūros asmenybė, taip ir Baranauskas buvo Lietuvos ir Lenkijos kultūros žmogus.

Istorinė atmintis yra didžiai svarbi, ir jei man mūsų kolegos padės šita dalyką padaryti, juk jis vyskupas, jis nebuvo karo vadas, jis nebuvo kareivis, tai man būtų labai miela ir Lenkijos pusės geranoriškumą matyti. Arba... negalime sutvarkyti dvikalbio Čiurlionio lentos užrašo Varšuvoje. Man miela, kad jums yra skirtas Lietuvos pusės atstovas, aš džiaugiuosi, kad daugelis istorinių paveldų užrašų rašomi dviem kalbom, nepaisant visokių ginčų, o Pavoverės bažnyčioj Lietuvos pusė niekada nenuplėš lenkakalbį paminklo, kur pasakyta,

kad maršalas Pilsudskis yra krikštytas. Tiesiog kultūros paveldo objektai, matyt, turėtų būti mūsų valstybės ir delegacijos priežiūros zonoj. Žodžiu, išipareigokim visi. Aš turiu tokių naivų įsivaizdavimą, apie kurį esu sakes, kad Lietuvos pusės delegacija asamblėjoj pirmiausia imtųsi rūpintis Lenkijos tautine mažuma Lietuvoje, o Lenkijos pusės delegacija savo strateginį tikslą keltų rūpinimusi Lietuvos tautine mažuma Lenkijoje. Tai, žinoma, naivus įsivaizdavimas, bet jeigu mums pavyktų šita kryptimi eit, manau, tai būtų didžiai vertybinis šitos asamblėjos nuopelnas.

Aš prašyčiau vis tiek ką nors daryti su Beržininkų paminklu Panerių aukoms. Jūs puikiai žinot, kad Panerius nebuvo milijonai lenkų, puikiai žinot, kad iš Seinų nė vieno lenko ten nėra buvę. Tas paminklas, šalia lietuvių karių kapų, žeidžia vietos žmones. Jie sako, kad karas 20-ųjų metų dar tęsiasi. Nereikia kariaut, mes kariavom prieš 90 metų, bent jau kultūroj ir kapuos siūlau nekariauti.

Kadangi aš esu šio toks humanitaras, negaliu nutylėti vieno dalyko – pavardžių rašybos. Kolegos, tai yra teisės ir kultūros dalykai, tai yra Konstituciniai dalykai. Aš esu humanitaras ir man trupučiuką nesmagu, kaip politiniais argumentais, Europos Sąjungos argumentais siūloma kištis į nepriklausomos valstybės rašybą. Ko gero, mes tą padarysim, šia kryptim krypta pasaulis ir mes neturėsime kur dingt, bet stipraus spaudimo nereikia. Mes turime savo Konstitucinio teismo sprendimus. Aš pasirašysiu ir dar vieną kreipimąsi į Konstitucinį teismą, kad jis dar kartą mėgintų paaiškinti, ar dokumentuose galima rašyti kitokią rašybą negu Lietuvos valstybėj iki šiol buvo. Nors man viskas aišku iki šiol, bet tegu naujos sudėties Konstitucinis teismas galbūt kitokią išaiškinimą pateiks. Ir mums reikia šiuo keliu žvelgti. Vyriausybė seniai jau šitą dalyką būtų išsprendusi.

Kaip ponas Pavilionis aiškiai pasakė, politinė valia yra ir mes mėginsim šita kryptimi eit. Lietuvos valstybė šiandien švenčia 105 metus, kai gražinta spauda lotyniškais rašmenimis lietuvių kalba. Mes esam unikali valstybė, nes 40 m. Rusija apskritai buvo atėmus bet kokią galimybę turėti bet kokią spaudą. Mes turėjom knygnešius, ko neturėjo kitos tautos, tai yra knygų kontrabandą į uždraustą teritoriją. Žodžiu, kultūrininkams sunku šitą priimt. Šitas principas kol kas taikomas ir belgams, ir lenkams, ir vokiečiams, ir olandams, ir visiems kitiems. Reikia tai sutvarkyti, kad Lietuvos lenkai Lietuvoje gyventų pakankamai saugiai, apginti ir jaustųsi gerai. Aš tam turiu atsakomybę. Mes kreipsimės į Konstitucinį teismą dar kartą, bet spaudimo čia neturėtų būt. Ir kaip ponas pirmininkas pasakė, kad iš Lenkijos pusės kantrybė baigėsi, tai aš norėčiau pabaigoj palinkėti visiems kantrybės. Kantrybė – didelis dalykas, taip pat ir politikoj.

Baigdamas aš noriu pasidžiaugti, kad asamblėja nuveikė daug gražių dalykų, aš esu optimistiškai nusiteikęs dėl vis stipresiančių kultūrinių, politinių ryšių. Aš labai norėčiau, kad pagerėtų mūsų asmeniniai santykiai tarp mūsų abiejų delegacijos narių. Iki šiol negaliu atleisti sau, kaip per mano kraštą ministras pirmininkas Donaldas Tuskas įmušė Lietuvos Seimo komandai įvartį Balstogėje, negaliu sau to atleisti. Tiesa, šitoj pusėj gynėsi ir socialdemokratas Juozas Oleka, bet tokių santykių mums reikia. Tada sprendimai bus geresni, pažinsim vienas kito kultūrą ir nereikės vieną kartą susitikus asamblėjoj gintis, nematant vieno kito akių. Aš labai džiaugiuosi jūsų delegaciją matydamas Vilniuje.

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Arvydas Vidžiūnas (kairėje) su punskiečiais

Lenkijos Respublikos Seimo narys Witold Gintowt-Dziewaltowski. Trumpą akimirką jis susidomėjo „Trakų bažnyčios kalendoriumi 2009“

Vicepirmininkas Jaroslavas Kalinovskis duoda interviu Lenkijos radijui

Buvusi Nemenčinės gaisrinė, pastatyta 1938 m. Nemenčinė, Vilniaus r. Vilniaus krašto etnografinis muziejus

Muzeum Etnograficzne Wileńszczyzny w dawnym budynku straży pożarnej, zbudowanym w r. 1938, miasteczko Niemenczyn, w rej. wileńskim

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai – 600 metų

Trakų vikaras Petras Velička

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Danos Bumickaitės nuotr.

*Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m.**Tęsinys. Pradžia Nr. 12*

P. Velička prašė 300 zlotų ilgalaikės paskolos. Kurija rugpjūčio 30 d. atsisakė prašymą patenkinti. Tada Velička pasiūlė savo sąlygą: paskolai padengti kurija jam iš algos kas mėnesį galėtų atskačiuoti po 20-30 zlotų...

Krulėvščizna ir Zaščeslė – tai ta pati vietovė: Krulėvščizna – didelis kaimas, o Zaščeslė – šalia buvęs palivarkas (XIX a. Zaščeslės dvaras vadintas Juchnovščizna). Abu pavadinimai dažnai painioti tiek paties Veličkos, tiek arkivyskupijos raštuose. Vėlesniuose P. Veličkos dokumentuose tėra tik Krulėvščizna.

Po kurio laiko Krulėvščiznos administratorius Velička tapo klebonu. Tačiau 1933 m. balandžio 29 d. jis paprašė grąžinti i Trakus: jeigu ne visam laikui, tai bent porai metų, kol jo seserys baigs čionykštę mokytojų seminariją. Kurija gegužės 2 d. atsakė, kad Trakai užimti.

P. Velička 1934 m. gegužės 10 d. vėl prašė kurijos perkelti jį kur nors toliau nuo Krulėvščiznos: septynerius metus prasėdėjęs Trakuose vargšu vikaru ir neįkyrėjęs prašymais dėl perkėlimo (?), dabar to maldavo. Tačiau kodėl Krulėvščizna jam taip nepatiko, smulkiau nepaaiškino. Gegužės 15 d. vyskupas sufraganas parašė tikybų ir valstybinio švietimo ministrui bei pranešė i Zaščeslę Veličkai ir Ašmenos dekanui Župronyse, kad P. Velička perkeliamas klebonu i Bagdonavą. Iš pradžių tik laikinai administruoti Bagdonavą Veličkai pavesta birželio 28 d., perimant parapiją iš kun. Adolfo Močulskio. Zaščeslę (Krulėvščizna) iš Veličkos perėmė kun. Stanislovas Kozlovskis.

Bagdonave Velička patyrė konfliktą su dailininko Ferdinando Ruščico žmona Regina. Klebonas 1935 m. sausio 2 d. kreipėsi i arkivyskupą patarimo, kaip laidoti numirėlį. Mat sausio 1 d. po sumos buvo iškvieistas pas ligonį F. Ruščico dvare. Atvykęs dvaro nuomotojo sūnų rado gulintį ant grindų jau negyvą su žaizda širdies srityje. Manė, kad tai savižudybė, tačiau liudnį panašėjo i nelaimingą atsitikimą, nors liudininkų nebuvo. R. Ruščicova Vilniuje sausio 7 d. apskundė Veličką kurijai, kad tas neskubėjo pas mirštantį ligonį, o baigė mišparus, atskaitė litaniją, pagėrė arbatos, jo kvieisti atskubėjusiam vežėjui pasakęs: „Ramiau, ramiau. Kas Dievo vertas, tas sulauks“. Todėl persišovusį dailininko giminaitį kunigas rado jau mirusį. Ištyrus paaiškėjo, kad pistoleto apkaba buvusi tuščia, o vienintelis šovinyus buvo lizde, ir jo jaunuolis galėjo nepastebėti. Savižudybės nepatvirtino ir skrodimas. Pasiaiškinimą Ašmenos dekanui Velička parašė vasario 17 d. Dekanas savo ruožtu vasario 18 d. paaiškino kurijai, kad Velička niekuo nekaltas, nes jam nebuvo dorai pasakyta, pas koki ligonį reikėjo važiuoti.

R. Ruščicova vėl skundė Veličką metropolijos kurijai 1935 m. birželio 4 d., nes kalėdodamas klebonas praleido jų palivarką ir jo darbininkus. Dėl Ruščicovos skundų Velička rašė kelis pasiaiškinimus kurijai ir arkivyskupui Jalbžikovskiui. Kita vertus, parapijiečiai Veličką gynė: 1935 m. rugsėjo mėnesį arkivyskupui jie pasiuntė kolektyvinį raštą, kuriuo užtarė savo kleboną; raštą pasirašė apie pustrčio šimto žmonių.

Arkivyskupas 1939 m. balandžio 15 d. pranešė tikybos ir valstybinio švietimo ministrui bei pačiam kunigui, kad P. Velička iš Bagdonavo parapijos perkeliamas i Dūkštąs, netoli Vilniaus (MAB 318-30048). Perimti parapiją reikėjo iš buv. klebono Felikso Kačmareko. Veličkos pagalbininkai

Dūkštose buvo vikarai Stanislovas Pyrtėkas ir Juzefas Vrubelis.

S. Pyrtėkas gimęs 1913 m. Bystroje, Krokuvos krašte. Tik dokumentuose pateikiamas skirtingas jo vikaravimo pradžios Dūkštose laikas: MAB 318-30048 – nuo 1934 metų, o MAB 318-22791 – nuo 1940 metų. Labiau tikėtini yra 1934 metai; 1940-ieji tikriausiai yra J. Vrubelio darbo Dūkštose pradžia: pastarasis kaip Dūkštų vikaras minimas Vilniaus arkivyskupijos klebonų ir vikarų 1942 ir 1943 metų sąrašuose (MAB 318-533 ir 318-4740). S. Pyrtėkas žuvo 1942 m. kovo 4 d. (MAB 318-528).

Vikaras J. Vrubelis buvo nepatenkintas mažomis pajamomis. Anot klebono P. Veličkos 1942 m. spalio 30 d. rašto arkivyskupijos administratoriui, pinigų stoką jis pats jūtęs per septynerius metus (MAB 318-19754; septyneri metai – tai, be abejo, Trakų vikaro metai). Tačiau jam buvo bjauru girdėti, kai žmogus, turėjęs butą ir visišką išlaikymą, apkūrentas, apskalbntas ir kitaip aptarnautas, be to, per mėnesį dar gaudavęs kelis tūkstančius rublių (gal reichsmarkių? – V. Č.) ir neturėjęs jokių rimtesnių pareigų, skundėsi nepakankamomis pajamomis, kai tuo tarpu vargšas klebonas pragyvenimui buvo priverstas parduoti nuosavus batus... Iš Dūkštų J. Vrubelis iškeltas 1945 metais: kovo 17 d. rašte arkivyskupui P. Velička išreiškė nepasitenkinimą, kad tai padaryta be jo žinios (MAB 318-29463).

Bent jau rašyti lietuviškai P. Velička niekada neišmoko. Iki pat mirties visi jo raštai arkivyskupijai rašyti tik lenkiškai, lenkiškai rašyta autobiografija ir pildytos anketos.

1943 m. spalio 5 d. Dūkštų pijorų bažnyčios klebonas Velička prašė arkivyskupijos apaštališkojo administratoriaus leidimo pašventinti naują sklypą kapinėms (MAB 318-96). Tai padaryti arkivyskupija leido spalio 20 d.

1944 m. vasario 10 d. P. Velička pranešė arkivyskupijos administratoriui apie vasario 7 d. parapijoje švęstą atgailos dieną. Atsižvelgdamas i Jo Ekscelencijos 1944 12 02 (suklysta: turėtų būti 1943 m. – V. Č.) nurodymą, klebonas apie būsimas iškilmes šešis kartus paskelbė iš sakyklos. Rašte atpasakota visa atgailos dienos eiga.

Išvakarėse 16 val. vikaras laikė pamaldas, giedojo Švč. Mergelės Marijos litaniją; klausė išpažinčių. Atgailos dieną rytmečio mišias 7.30 val. vėl laikė vikaras. 8 val. – Švč. Sakramento išstatymas, ryto poteriai ir klebono laikytos mišios. 9 val. – vėl mišios su Švč. Marijos valandų giedojimu; mišias laikė Sudervės klebonas. 11 val. – arkivyskupijos administratoriaus laiško dėl atgailos dienų skaitymas, verčiant jį i lenkų kalbą, ir giesmių giedojimas, vadovaujant Dūkštų klebonui. 11.30 val. – suma, kurią laikė Maišiagalos vikaras; pamokslą sakė pats P. Velička; po sumos – giedojimai. 13.45 val. – Sudervės klebono laikyti mišparai. Baigiamąją kalbą pasakė vietos vikaras; jis taip pat vadovavo Švč. Jėzaus Širdies litanijos giedojimui ir pasišventimo (įžadų) akto priėmimui. Po to sekė Sudervės klebono vadovaujama procesija su „Te Deum“ giedojimu, palaiminimu ir kt. Per atgailos dienos iškilmes maždaug 500 žmonių priėmė Komuniją. Mišias paskatinti padaryti tokius įžadus: negerti degtinės ir neikalbinėti gerti kitu, nelošti kortomis pamaldų metu sekmadieniais ir per šventes, nerūkyti tabako, vengti apkalbų, susilaikyti nuo blogų minčių bei žodžių, kas mėnesį atlikti išpažintį. Kiekvienas parapijietis pasirinko po vieną tokį įžadą ir prisiekė Dievu jį vykdyti. Rašto pabaigoje Velička padėkojo Jo Ekscelencijai už gerą mintį surengti atgailos dieną.

Pasak P. Veličkos 1944 m. lapkričio 4 d. rašto Vilniaus arkivyskupijos valdytojui, su šiuo lydraščiu jis pasiuntęs 9,50 rb mokesčio dėl dispensos – prašymo leisti pakrikštyti žydų tautybės asmenį. Prašymas formalus, nes tą asmenį švęstu vandeniu jis jau pakrikštijęs, tik pavardės i metrikų knygas neįrašęs (MAB 318-29463). Kitame tos pačios dienos rašte Velička pranešė arkivyskupijos valdytojui, kad i jį, norėdami apsikrikštyti, kreipiasi vis nauji Mozės tikėjimo žmonės. Ką daryti? Galbūt anie žmonės turi ir kažkokių savų išskaiciavimų, bet jeigu kitą dieną kurį ištiks mirtis, o klebonas bus atsisakęs

jį pakrikštyti, tai jis liks neišganytas dėl klebono kaltės! Jeigu taip iš tikrųjų buvo, tai faktas įdomus: juk i Vilniaus apylinkes prieš kelis mėnesius jau buvo grįžusi Raudonoji armija; kas kita, jeigu žydai būtų stengėsi krikštytis hitlerininkų okupacijos metais: šitaip būtų galima suprasti jų bandymą gelbėtis nuo sunaikinimo. Arkivyskupijos atsakymas kunigui nežinomas.

P. Velička, atrodo, buvo savotiško būdo žmogus. Tą pačią dieną tuo pačiu reikalu i arkivyskupiją kartais siųsdavo bent po du raštus. Pusamžio vyro nuomonė kartais itin greitai keisdavosi.

1944 m. vėlyvą rudenį P. Velička gavo arkivyskupijos leidimą išvykti i Rytus – už Uralo, i Sibirą. Lapkričio 13 d. rašte džiaugėsi leidimu ir dėkojo už jį: ten, Tomске, kur pradėjo savo tarnybą Dievui, jis atlaikys mišias. Tačiau džiaugsmas truko labai neilgai, galbūt tik iki pietų: kitame tos pačios dienos rašte kurijos kancleriui Velička pranešė, kad jis prašo arkivyskupijos valdytojo dėl sveikatos atleisti jį nuo kelionės i Rytus (MAB 318-29463).

Po Antrojo pasaulinio karo Velička planavo išvykti gyventi i Lenkiją. 1946 m. rugpjūčio 28 d. prašė arkivyskupijos valdytojo atleisti iš Dūkštų parapijos, nes artėjo transportas jam išvykti. Tačiau kunigas i Lenkiją kažkodėl neišvažiavo. Užtat i Lenkiją išvyko brolis ir trys seserys. Lietuvoje pasiliko tik vyriausioji sesuo Marija.

Pasak P. Veličkos 1947 m. sausio 27 d. rašto arkivyskupijos kurijai, jis negalėjo sumokėti jam priklausiusių mokesčių: įvairi skola sudarė 8355 rb. Anot parapijos sąskaitų knygos, 1946-ieji metai baigti su 6905 rb trūkumu; net einamąsias bažnyčios išlaidas iš savo kuklių pajamų turėjęs padengti pats klebonas (MAB 318-5926). „Nedarau sau iš to tragedijos ir dėkoju Dievui už tai, ką turiu“, – rašė klebonas, nors negalėjo net nuvažiuoti pas dr. Laucevičių pasitikrinti sveikatos... Nenorėtų daug skustis, kad nebūtų laikomas panašus i Kalvarijų elgetas, tačiau tikrovė vertė tai daryti. Pavyzdžiui, sausio mėnesį turėjo trejas laidotuves – 22, 24 ir 27 dienomis. Už pirmąsias gavo 200 rb pajamų, antros buvo nemokamai, o trečios veltui... Kalėdoti nevažinėjo, nes matė, „jog kalėdotojų žmonės turi užtektinai ir be klebono“; viena kitą kaimą jis aplankydavo tik specialiai paprašytas. Beje, dar 1944 m. vasario 9 d. jis buvo kreipėsis i arkivyskupijos administratorių dėl Kernavės klebono kišimosi i jo parapijos reikalus. Tačiau ir po trejų metų iš arčiau Kernavės esančių kaimų nebuvo nei krikštų, nei laidotuvių, nei kitokių pageidavimų, todėl jo parapijiečių skaičius buvo fiktyvus. Pagaliau oficialiai jis net nesiskaitė esąs Dūkštų klebonas, o tik jam patikėtas parapijos administratorius...

Paskutinytis viešuose archyvuose aptiktas P. Veličkos dokumentas yra jo 1947 m. spalio 25 d. raštas Vilniaus kurijai (MAB 318-96). Dūkštų klebonas priminė, kad žinias apie savo išsiskolinimus jis pateikęs 1947 01 27 rašte, o rugpjūčio 8 d. prašęs tas skolas padengti. Ta proga drįso pataisyti nuomonę apie save kaip apie ligotą žmogų: nors iš tikrųjų sirgo cukralige, bet liga jam netrukdė atlikti ganytojiško darbo. Atvirkščiai, to darbo Dūkštose jam trūko. Be to, jis bjaurėjosi ūkio tvarkymu kaime ir norėjo pavasarį persikelti i kitą darbovietę... Tačiau Dūkštose teko praleisti dar daugiau kaip pusketvirtų metų.

Toliau remsimės Vilniaus arkivyskupijos kurijoje esančia kunigo byla.

P. Veličkos tarnyba Dūkštose baigėsi 1951 m. liepos 13 d. Vilniaus kapitulinis vikaras vysk. Kazimieras Paltarokas birželio 25 d. jį nuo liepos 14 d. paskyrė Tabariškių (anuomet Eišiškių, dabar Šalčininkų r.) parapijos administratoriumi. Sutikimą keltis i Tabariškes Velička patvirtino birželio 24 d. iš Maišiagalos vyskupui siųsta telegrama. Parapiją reikėjo perimti iš Turgelių dekanu kun. Br. Jelenskiu. Ilgainiui Velička norėjo iš Tabariškių persikelti kitur. Matyt, būta kalbos apie Lavoriškes, nes 1959 m. kovo 3 d. vyskupui rašytame rašte iš Rukainių, kur buvo rekolekcijose, Velička sakėsi Lavoriškių nenoris: ten nebus kur gyventi, nes butas po kun. T. Hoppės jau užimtas. Vilniaus m. Valstybinė notarinė kontora 1959 m. gegužės 18 d. Veličkai i Šalčininkų r. Vidrašų (?)

Petras Velička. Ši nuotrauka yra prisegta prie Tomsko dekanu 1919 m. balandžio 7 d. pažymėjimo

kaimą persiuntė pil. J. Savickio perspėjimą išsikelti iš pastarajam priklausiusio namo, nes jame norėjo apsigyventi jau senas patsai namo savininkas.

Anot Veličkos 1960 m. balandžio 25 d. rašto arkivyskupijai, sveikata kasdien blogėjo ir gyventi nedaug paliko... Prašė perkelti i Riešę, o jei ne ten, tai i Aušros vartus; gyventų Pavilnyje. Vyskupas Julijonas Steponavičius gegužės 10 d. atsakė (lenkiškai), kad prašymo perkelti i Riešę patenkinti negali: ši parapija mišri, joje dirbant reikia mokėti ir lietuviškai.

Tabariškėse Velička netgi buvo paaukštintas: arkivyskupijos valdytojas Česlovas Krivaitis 1961 m. gegužės 24 d. paskyrė jį Turgelių vicedekanu. Bendradarbiauti teko su dekanu Kazimieru Kulaku (kadaise buvusiu Trakų vikaru).

Arkivyskupijos 1963 m. vasario 18 d. raštu Velička iš Tabariškių administratoriaus pareigų nuo kovo 9 d. atšauktas ir paskirtas altarista i Naująją Vilnią. Būdamas altarista ir gyvendamas Pavilnyje, jis retkarčiais atlikinėjo vieną kitą kurijos pareigų, nors buvo išrankus. Antai 1964 m. rugsėjo 1 d. kunigui pranešta, kad, jam sutikus, nuo rugsėjo 7 d. iki 19 d. pavesta aptarnauti Lentvario parapijiečius per jų klebono J. Urbono atostogas. Atrodo, pageidavo jis ir pastovesnių pareigų, nors buvo išrankus. Antai 1964 m. lapkričio 11 d. kurijoje gautame rašte Velička pastebėjo, kad i Šumską vyktų tik priverstas, o i Pabradę pagalvotų, jeigu toks pasiūlymas būtų... Nuo 1965 m. rugsėjo 7 d. iki spalio 7 d. pavadavo kun. K. Molį Pavilnio parapijos administratoriaus pareigose. Dėl silpnos sveikatos P. Velička 1966 m. kovo 5 d. pakartotinai paskirtas altarista prie N. Vilnios bažnyčios, nors gyveno Pavilnyje. Trūkstant kunigų ir Veličkai sutikus, Č. Krivaitis 1966 m. spalio 25 d. jį nuo spalio 31 d. paskyrė Jasiūnų parapijos administratoriumi. Parapiją perėmė iš buv. administratoriaus kun. N. Jauros, dalyvaujant Šalčininkų dekanui J. Sauliui. Iš Jasiūnų parapijos administratoriaus pareigų Č. Krivaitis P. Veličką neribotam laikui (sveikatai pataisyti) atleido 1967 m. gegužės 5 d.

Gyvenimo saulėlydžio P. Velička sulaukė Pavilnyje. Čia jis su seserim Marija Makovič gyveno Keleivių g. 1. Pavilnio klebonui Konstantui Moliui 1967 m. rugpjūčio 17 d. išvykus i brolio laidotuves Lenkijoje, Veličkai pavesta laikinai aptarnauti parapiją su klebono teisėmis. Senyvo kunigo sveikata buvo prastoka. 1969 m. pradžioje dėl cukraligės ligoninėje gulėjo apie 2 mėnesius, kelias savaites ligoninėje vėl praleido vasarą. K. Molis birželio 27 d. prašė arkivyskupijos paskirti Veličkai pensiją. „Tame protarpyje Mišias laikyti jam buvo sunku, dažnai laikė sėdėdamas arba visai nelaike, bet vis tiek pragyventi galėjo“, – rašė Pavilnio klebonas Molis. Paskui ligoniui pasidarė visai sunku. Už materialinę paramą arkivyskupijos valdytojui Č. Krivaičiui Velička dėkojo laiške 1969 m. liepos 1 d. Tačiau jis ir toliau, kiek pajėgdamas, talkino Pavilnio klebonui. Pavyzdžiui, monsinjoras Č. Krivaitis suteikė Veličkai Pavilnio parapijos jurisdikciją klebono gydymosi laikotarpiu nuo 1970 m. rugsėjo 1 d. iki 26 d.

Mirė Petras Velička 1972 m. spalio 15 d. Pavilnyje. Palaidotas spalio 18 d. vietos kapinėse, netoli bažnyčios.

Pabaiga

Prasmingi ir veiklūs gyvenimo kelio darbai

Albino Valentavičiaus gimimo 80-mečiui pažymėti

Nastazija KAIRIŪKŠTYTĖ, Vilnius

Albinas Valentavičius su žmona

Tėsinys. Pradžia Nr. 12

Jų gyvenimas, mintys ir nuostatos buvo atsvara oficialiai skelbiamai komunistinei ideologijai, man – paskata tvirtai laikytis vienareikšmio požiūrio i narystę partijoje – nestoti į ją, nepaisant raginimų, grasinimų, paslėpto ir atviro spaudimo, o kai kada net „raudonųjų“ vadovų pajuokos“.

1964 m. iš Ukmergės teko Albinui Valentavičiui išvykti, nes buvo paskirtas dirbti statybos rajoną viršininko pareigoms. O tai buvo dar didesnės apimtys ir sudėtingesnių darbų baras, kuriame dirbo vienerius metus, po to buvo paaukštintas pareigose – paskirtas Respublikinio kelių statybos tresto valdytoju Vilniuje, tačiau 1977 m. vėl paaukštintas, nes paskirtas sukurti naują organizaciją – Organizacinę techninį kelių tiesimo trestą. Šių pareigų keitimasis susijęs su geru darbo organizavimu, kokybišku darbų atlikimu, nors tam reikėjo paaugoti daug energijos, kantrybės, laisvalaikio. Todėl šiandien Albinas Valentavičius gali didžiuotis, idėjęs nemažai triūso į Vilnius-Kaunas, Vilnius-Ukmergė-Panevėžys kelių statybas, kurios gera kokybė žavi ne tik saviškius, bet ir užsieniečius. Jo darbų sąrašuose yra ir Vilnius-Trakai, Vilnius-Druskininkai, Kaunas-Jurbarkas keliai, daug viadukų, kitų statybos objektų. Ne kartą jo darbas buvo įvertintas įvairiais apdovanojimais. 1964 m. Albinui suteiktas nusipelnusio inžinieriaus vardas. Kaip patyręs gamybininkas jis buvo kviečiamas su mokslo ir kitų sričių specialistais diskusijoms i įvairius pasitarimus, i visuomenines organizacijas.

Priešinimasis sovietiniams okupantams ir veikla nepriklausomoje Lietuvoje

Sovietinė okupacija, pasireiškusi įvairiomis represijomis, sukrėtė patriotiškai nusiteikusius žmones, ypač jaunimą. Albinas prisimena, „kai 1946 metų birželį i Prienus atvežė partizanų lavonus, išmėtė juos aikštėje. Aktyviems gimnazistams ir net mokytojams sukėlė didžiulį nepasitenkinimą, tiesiog įnirši“. Nemažai gimnazistų, jau 1944 m. palikę mokyklos suolą, o ir mokytojai išėjo i mišką, kad su ginklais kovotų prieš okupantus. Tuo stiprėjo priešinimasis okupantams, nes žmonės tikėjosi su Vakarų šalių pagalba atkurti nepriklausomybę. Daugėjo slapto organizacijų, plėtėsi ginkluota kova. Partizanas įvairiais būdais talkino legaliai gyvenantys asmenys. Aktyvūs buvo ir Šaltupio kaimo gyventojai. Albinas jais didžiuodavosi, ypač kai Vasario 16-ąją kaime suplevėsuodavo Lietuvos trispalvė.

Ją iškeldavo šio kaimo savanorio sūnus Antanas Martusevičius. Albinas net ir savo vestuves iškėlė vasario 16-ąją, pagerbdamas šią datą.

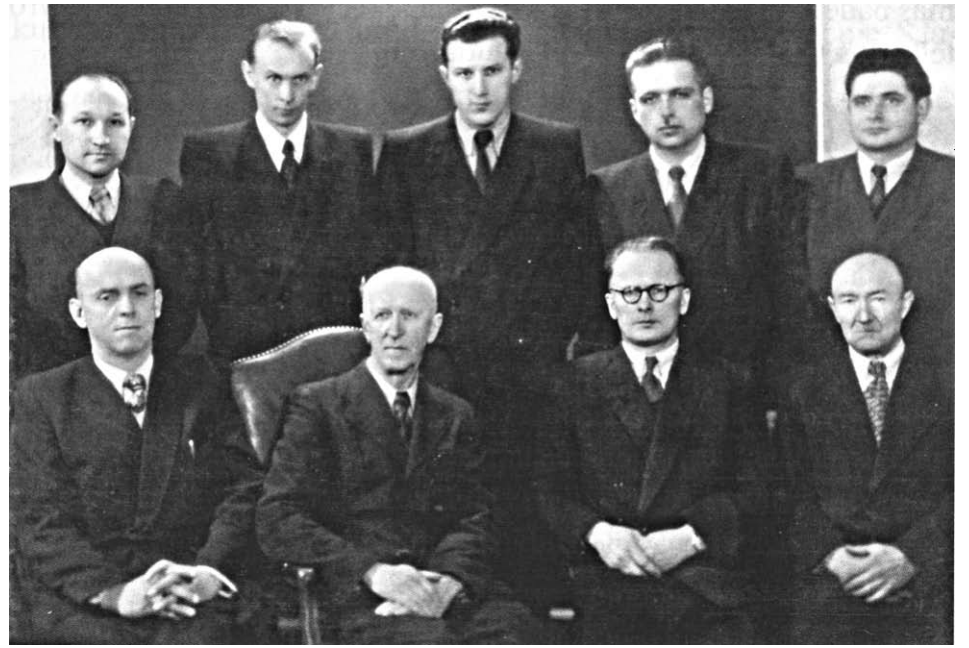
Jis nebuvo nuošalyje, nes ne tik visa širdimi pritarė kovai dėl nepriklausomybės, bet ir prisidėjo prie jų veiklos. Partizanų gretose buvo jo giminaičiai iš Lukšos, Račylos, Slaviko šeimų. Visi šių šeimų vyrai žuvo, išskyrus vienintelį Antaną Lukšą. Be to, gimtojo kaimo savanoriaus Kazimiero Varkalos sūnus Algirdas, buvęs Prienų „Žiburio“ gimnazijos auklėtinis, 1944 m. rudenį tapo partizanų, pasivadinęs „Žaliuku“, „Daumantu“. Jis užėmė „Geležinio vilko“ rinktinėje vadovaujančius postus, žuvo 1948 m. būdamas šios rinktinės vadas. Pas jo tėvus buvo įrengti bunkeriai, o pas Juozą Valentavičių – partizanų maisto atsargų sandėlis. Albinas prisimena: „Operatyvinėms užduotims vykdyti iš mūsų partizanai nuolat imdavo pakinkytus arklis. Tuo metu man tekdavo per tvarto langelį vykdyti žvalgybą nuo Kau- no pusės ir tvarte tramdyti šunį, kad šis nelotų. Praėjus kuriam laikui buvo susekti bunkeriai, kuriuos skubiai teko likviduoti, kartu ir maisto atsargų sandėlių“.

Su partizanine kova vyko vis didesnės represijos, daugėjo agentų išdavikų, nuolat iš abiejų pusių daugėjo aukų, nes žūdavo ne tik partizanai, plėtėsi suėmimai, trėmimai, bet buvo likviduojami represijų vykdytojai, agentai. Prienuose buvo papjautas pirmasis gimnazijos komsorgas Bubnys, nušautas Saugumo skyriaus viršininko pavaduotojas, pagarsėjęs tardyme žiaurumu, Boleslovas Govėda, kurio žiaurumą patyrė gimnazistai, kai buvo suimti ir tardomi. Albinas kelis kartus uždarytas „Beržo“ restorano rūsyje, tada buvusiam sribų kalėjime ir Govėdos tardomas.

Per visus sovietmečio metus Albinas laikėsi tvirtų iš vaikystės suformuotų įsitikinimų, visada tiesė pagalbos ranką sugrįžusiems tremtiniais, politiniams kaliniams. Kai tuo metu sugrįžusių tėvynėn šių žmonių daugelis vengė, nenorėjo priimti i darbą, Albinas ne vienam iš jų sudarė galimybę dirbti jo žinybos ištaiuose. Prisidėjo prie vienintelio, vėliausiai (1965 m.) žuvusio partizano Antano Kraujelio globos.

Artėjant atgimimui, vienas iš pirmųjų i kovą dėl laisvės stojo Albinas Valentavičius. Turėdamas Orgtechniniame treste spaustuve, spausdino, daugino, o ir platino aktualią tam laikmečiui literatūrą, įvairius straipsnius. Treste pasirodė vienas iš pirmųjų, skirtas atgimimui, sienlaikraščiu. Albinas sutelkė i atgimimo gretas nemažai tresto darbuotojų, užmezgė ryšius su Lenkijos „Solidarumo“ atstovais.

Jau 1988 m. Albino Valentavičiaus iniciatyva vienas iš pirmųjų treste atsirado štabas Aukščiausiosios Tarybos apsaugai. 1988 m. birželio 3 d. Lietuvos SSR Mokslo Akademijos Centrinių rūmų susirinkime jis ir kiti pasiūlė i steigiamąjį Persitvarkymo sąjūdžio vedamąją grupę irašyti kraštiečių poetą Justiną Marcinkevičių. Albinas prisimena, kad 1989 m. vasarą pats asmeniškai su Petru Cidziku (beje, kurį buvo i darbinės treste), Antanu Terlecku išdriso dalyvauti pirmajame mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo. Vėliau jis dalyvavo visur, kur buvo gaivinama anksčiau slopinta tautos istorinė atmintis. Ne kartą su trispalve rankose stovėjo Rasose prie palaidotų Lietuvos savanorių, „Aušros“ iūrėjo, tautos žadintojo dr. Jono Basanavičiaus ir kitų šviesuolių kapų. Buvo ne tik dalyvis, bet ir organi-

Kelių katedros personalas. Pirmoje eilėje iš kairės: vyr. dėst. V. Likevičius, katedros vedėjas doc. techn. m. kand. J. Kiškinas, doc. techn. m. kand. S. Lukošitūnas, lab. J. Buroga. Antroje eilėje: vyr. dėst. geolminer. m. kand. A. Tamaševičius, lab. V. Jasulaitis, vyr. dėst. techn. m. kand. L. Vidugiris, vyr. dėst. E. Palšaitis, asist. A. Bagdonas

Č. Radzinauskas ir A. Gražulis kartu su gamybinės veiklos mokytoju L. Vičius

zatorius daugelio mitingų, vykusių prieš „jedinstvininkus“, autonominkus, „kaspervizininkus“, daug prisidėjo prie 1989 m. rugpjūčio 23 d. Baltijos kelio organizavimo, 1991 m. statė Parlamento rūmų apsaugos užtvartą. Lemtingomis 1991 m. sausio 11–13 dienomis pučo metu buvo sunkiai sužeistas ir apie pusę metų išgulėjo ligoninėje. Už aktyvią veiklą kovojant dėl Lietuvos nepriklausomybės Albinas apdovanotas Sausio 13-osios medaliu.

Albino stiprus organizmas atsilaukė prieš sužeidimus ir vėl jis atsidadė veikli

veikėjų gretose. Nuolatinis visų rinkiminių kompanijų dalyvis, daugelio visuomeninių organizacijų narys, visada dalyvaujantis šventiniuose, proginiuose renginiuose, išvykose, pagerbiant partizanus, kitus iškiliuosius tautos veikėjus. Visada vienas iš pirmųjų ten, kur ugdomas patriotizmas, tautiškumas, demokratija. Neabejingas tautos likimui ir sielodamasis dėl jos ateities stengiasi perduoti ne tik savo patirtį, išmintį kitiems, bet ir praktiniu darbu prisidėti, kad tėvynėje jos himno žodžiai taptų realybe.

Pabaiga

Apjuoskime pasaulį „Tautiška giesmė“

Liepos 5-ąją, Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos išvakarėse, 21 val. Lietuvos laiku pirmą kartą istorijoje lietuviai visame pasaulyje visi kartu vienu metu sugiedos „Tautiška giesmė“. Tokiu būdu pranešime pasauliui, kad didžiuojamės savo šalimi ir esame verti kitų pagarbos. Garsiai ir išdidžiai paskelbsime, kad Lietuvos vardui – tūkstantis.

Giedoti Lietuvos himną rengiasi daugelio užsienio šalių lietuvių bendruomenės. Lietuvos miestų, miestelių ir kaimų gyventojai taip pat aktyviai dalyvaus šioje unikaloje pilietinėje patriotinėje iniciatyvoje. Bendruomenės praneša, kad liepos 5-ąją susiburs ypatingai svarbiose jiems vietose – ant piliakalnių, miestų aikštėse ar prie istorinių paminklų.

Raginame žmones užfiksuoti Lietuvos

himno giedojimo vaizdus įvairiose šalyse ir miestuose, netikėčiausiuose peizažuose, dieną ir naktį. Šie vaizdai bus sujungti i vieną vizualinį kūrinį, kurį liepos 6-ąją paskleisime visam pasauliui. Visa informacija apie vaizdo medžiagos perdavimą organizatoriams – www.1000odiseja.lt

Kviečiame įsilieti i šį pasaulinį Lietuvą mylinčių žmonių chorą ir liepos 5-ąją burtis bendruomenės pasirinktoje vietoje arba kartu su kaimynais tiesiog savo kieme 21 valanda giedoti „Tautiška giesmė“ su viso pasaulio lietuviais.

Apjuoskime pasaulį TAUTIŠKA GIESME! Susikurkime šventę, vertą tūkstantčio metų!

*Raimundas DAUBARAS,
„Tūkstantmečio odisejos“ vadovas*

Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai**Petrelių kaimas*****Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas***

Danos Buinickaitės nuotr.

Marija ir Martynas Purvinai

Vasarą iš Šilutės važiuojant į Klaipėdą, artėjant prie Saugų retai kas atkreipia dėmesį į pievų plotais vingiuojanti nedidelį upelį, kurį plentas peršoka net be žymės tilto. Kitaip būna pavasarinio polaidžio metu ar lietingą rudenį - tada menkas upelis virsta aršia upe, užtvindo pievų ir laukų platybes. Ta klastinga upė - tai iš Žemaitijos ištekančios Tenenys, ties dabartiniu plentu atsiduriantis labai lėkštoje žemumoje, kurią nesunkiai užlieja atplūstantys iš aukštupio vandenys. Įnoringas Tenenio būdas savaip pakreipė keliolikos aplinkinių kaimų istoriją.

Mažąjį Tenenį savaip būtų galima palyginti su Nilo upe, kurios potvyniai tūkstančius metų maitino Egipto gyventojus. Drėgnoji Tenenio žemupio lyguma taip pat buvo atrasta kaip vešlių žolynų plotas, kur buvo galima ganyti daug gyvulių. Seniai buvo suvokta, kad ten neverta brautis su arkliais ar žagre - pasėliai gali būti užtvindyti, o arimas nuplautas. Tik po 1944 metų pasikeitus gyvenimui šiame krašte, naujieji atsikėlėliai mažiau paisė vietinės gamtos rūstybės, pasiklioję sovietine melioracija. Užtat kokią lietingą rudenį žiniasklaida vis demonstruoja užlietus gyventojų daržus, iš vandens duburių žvejojamus runkelius, kuriuos susigundyta auginti derlingose, bet žemose vietose.

Apdairūs senovės laikų žmonės ilgai stebėdami susirasdavo sausesnes ir patogesnes vietas savo sodyboms - ir ne per toli nuo viliojančių pievų, ir pakankamai saugiame plote. Taip buvo aptiktas nedidelis kalnelis Tenenio slėnio dešiniajame šlaite, kuriame susispietė senovinis Petrelių kaimas.

Išlikęs tradicinio pavidalo gyvenamasis namas Petrelių branduolio pakraštyje

Senų laikų žmonės pelnėsi iš Tenenio upės netolimos kaimynystės - paupio pievose ganė gyvulius, šį tą susižveždavo. Jau vėliau kертant girias, kaimas plėtėsi šiaurės ir šiaurės rytų link - vis tolyn nuo upės, į sausesnius plotus, kur savo vien-kiemius statė žemdirbiai, gyvenę jau kitaip nei Petrelių seniausios dalies žmonės. Į šiaurvakarius nuo Petrelių branduolio besikūrusios sodybos galop tapo nedideliu, bet atskiru Miškogalių kaimeliu. Pastarasis vietovardis gerai atspindi šių apylinkių apgyvendinimo istoriją - brautasi į girias, žemdirbystei galop užimant visus pakraščius (mat už Miškogalių jau plyti taip pat žemas ir drėgnas Minijos bei jos intakų slėnis).

XVIII amžiuje Petreliai jau buvo didelis ūkininkų kaimas, kurio gausios sodybos spietėsi aplink senąjį kaimo branduolį. Šiauriniuose vienkiemiuose gyveno privilegijuotieji naujakuriai - šatulininkai valstiečiai, naudojėsi XVII-XVIII amžių reformų nuostatomis (skatinusiomis naujakurystę). Aplinkinės žemės ir Tenenio slėnio pakraščiai jau sausinti grioviais, ten kūrėsi vis nauji vienkiemiai. Tebegyvavo ir senasis Petrelių kaimo branduolys, susiklostęs gal XVI-XVII amžiais ar dar anksčiau.

1815 metais Petreliai priklausė Šilutės (Šilokarčemos) apskrities Verdainės parapijai. Kaimas dar vadintas „Peter Leyden“, jis turėjo mišraus kaimo statusą (ten gyvenę ir paprasti valstiečiai, ir kitokie - privilegijuotieji šatulininkai ir pan.). Kaime tuomet buvo 23 sodybos, kuriose gyveno 81 žmogus.

Kaimas ilgai gyvavo nuošalėje - piečiau plytėjo drėgnasis Tenenio slėnis, šiauriau - miškai, tik nedideli keliukai vedė iš Petrelių į kitas gyvenvietes (beje, arčiau stambesnių centrų taip pat nebūta, iki bažnyčios Verdainėje tekdavo keliauti netrumpą ir sunkų kelią).

XIX amžiuje prasidėjus krašto spartesnei ekonominei raidai, atsirado naujos susisiekimo galimybės. Piečiau Tenenio buvo nutiestas plentas Žemaitkiemis-Sakučiais, perkirtęs šlapynes ir sujungęs Kuršių marių pakrantes su rytiniais pakraščiais. Iš Petrelių šiaurės link buvo nutiestas naujas vieškelis į Kukoraičius ir Saugas. Petrelių kaimo valdų rytinį pakraštį perkirto geležinkelis Klaipėda-Priekulė-Šilutė-Tilžė su stotimi netolimuose Kukoraičiuose. Visa tai sumažino senojo kaimo atskirtį, jo gausėjančius gyventojus susiejo su tolimesnėmis vietomis.

1871 metais Petrelių kaime buvo jau 47 sodybos, kuriose gyveno 289 žmonės. Vos per pusę amžiaus kaimo sodybų skaičius padvigubėjo (statantis naujiems vienkiemiams šiaurės bei šiaurės rytų pusėje), o gyventojų skaičius išaugo net 3,6 karto.

Ilgasis gyvenamasis namas buvusioje stambioje Petrelių kaimo sodyboje

Tai rodo, kad Petrelių apylinkės tuomet galėjo išmaitinti daug žmonių. Įdomu, kad 1807 metais Prūsijoje panaikinus baudžiavą nemaža krašto kaimų sumenko - gyventojams keliantis ieškoti pelningesnio darbo. Matyt, tokia pelninga vieta anuomet buvo surasta ir Petreliuose, kur apsimokėjo kurti naujas sodybas.

Šis įdomus kaimas augo ir toliau, vis nepaisydamas bendros tendencijos Mažojoje Lietuvoje: išsikelti į miestus, vykti uždarbiauti į Vakarus.

1905 metais Petreliuose jau buvo priskaičiuotos net 56 sodybos, kuriose gyveno 323 žmonės. Tad per nepilną šimtmetį kaimo sodybų pagausėjo 2,4 karto, o gyventojų - net 4 kartus. Tuomet kaime stovėjo keliolika daugiabučių gyvenamųjų namų (matyt, juose gyveno gausūs samdiniai). Petrelių kaimas tada valdė 672 hektarus žemės (vienai sodybai vidutiniškai tekdavo po 12 hektarų arimų bei pievų). Aplink senąjį kaimo branduolį tada buvo išsibarstę daug vienkiemių.

Petrelių nepajėgė paveikti nei Pirmasis pasaulinis karas, nei pokarinės negandos. Antai 1925 metais tame kaime gyveno jau 343 žmonės - Petreliai vis dar augo.

Tuomet buvo išlikę bene visi Petrelių kaimo istorijos sluoksniai, tebestovėjo įvairiais laikmečiais kurtos sodybos, skirtingu metu statyti trobesiai.

Prie Tenenio plačiojo slėnio pašlaitės tebestovėjo senasis kaimo branduolys, susiklostęs pagal senovės baltų „spietinių kaimų“ tradicijas. Ten stovėjo keliolika didelių sodybų, prie jų glaudėsi kelios mažos samdinių bei mažžemių sodybėlės. Tos sodybos buvo netvarkingai išsimėčiusios nedideliame branduolio plote, kurį raizė vingiuotos ar tiesesnės gatvės bei akligatviai. Kaimo branduolio pastatai buvo dėstyti itin laisvai - matyt, taip buvo patogų jų statytojams bei šeiminiškams, nesisten-giant tiksliai paisyti pasaulio šalių krypties, kaimo gatvelių bei kitko. Buvo išlikę senosios epochoms būdingi baltiški kiemai - netaisyklingo plano, su šalia jų netvarkingai dėstytais pastatais.

Aukščiausioje vietoje buvo įrengtos kaimo kapinaitės, suptos Petrelių sodybų. Pietvakariniam branduolio pakraštyje stovėjo kaimo mokyklos sodyba.

Didesnė kaimo gatvė jungė šiaurinį vieškelį į Saugas ir pietvakarinį vieškelį link plento Žemaitkiemis-Sakučiais.

Į pietryčius nuo kaimo branduolio, šalia Tenenio upės nedidelio intako pakilumėlėje stovėjo vėjo malūnas. Kitas vėjo malūnas buvo lygumose šiauriau kaimo branduolio, tarp ten stovėjusių vienkiemių.

Piečiau kaimo branduolio tekėjo Tenenio upės intakas, į kurį buvo suvesta daug sausinimo griovių. Nedideliais sausinimo grioveliais buvo išraižytos kaimo valdų drėgnesnės vietos.

Tad praeityje Petreliai gyvavo kaip savaimingas kaimas. Jis nebuvo perplauojamas pagal kokius valdžios nurodymus (kaip kad buvo pertvarkyta absoliuti dauguma Didžiosios Lietuvos kaimų Valakų reformos laikais ar vėliau), o liko kaip tradicinio lietuvininkų kaimiškojo gyvenimo vaizdingas pavyzdys.

Antrasis pasaulinis karas Petrelių

kaimo sodybų, berods, žymiau nepalietė - čia nebūta kokių didesnių kautynių, užsistovėjusios fronto linijos. Deja, kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje buvo netekta beveik visų senųjų kaimo gyventojų, jų papročių, tradicinės gyvenamosios ir viso kito.

Laimei, sovietiniai pertvarkymai daugiau sukosi aplink kaimą: plačiais ir giliais grioviais buvo išvagotas Tenenio slėnis, praplatinti vieškeliai, daug kur netekę savo tradicinio apželdinimo beržų bei kitų medžių juostomis. Į rytus nuo kapinių buvo pastatytas standartinis keliabutis gyvenamasis namas ūkio darbininkams - netradicinio pavidalo „dėžė“ su dar prastesniais ūkiniais statiniais greta. Dalyje sodybų nugyvenant senuosius didžiuosius ūkinius pastatus, juos keitė vargingos pašiūrės. Vis mažėjo ir senųjų pastatų, dalis likusiųjų buvo gerokai apleista ar perdirbinėta.

Vietos ūkio gamybiniai - ūkiniai didieji pastatai („nušluoti“ po 1991 metų) buvo statomi kiek nuošaliau nuo branduolio ir vaizdingiausių Petrelių vietų nesudarkė. Aplink dar liko ir kiek senųjų vienkiemių - matyt, nuošalaus kaimo taip ir nesusipėta perdirbti pagal sovietinės standartinės gyvenvietės modelį. Nesibrauta ir į patį senąjį kaimo branduolį - ten išliko senosios gatvės, nemaža senųjų medžių bei vaizdingų tradicinių pastatų.

1996 metais man pavyko užfiksuoti anuomet dar buvusius senuosius pastatus Petreliuose bei jų apylinkėse.

2007 metais kaimo branduolyje ir greta jo dar buvo užregistruota šešiolika senų sodybų su 30 senų pastatų. Tebebuvo vaizdingos kaimo kapinaitės su tradiciniais antkapiniais paminklais.

Apnykęs kaimas vis dar išlaiko savo žavesį, ten tebėra įdomių senųjų pastatų, vaizdingų fragmentų sodybose. Petreliuose iki šiol išlikę nemažai senųjų molinių gyvenamųjų bei ūkinių pastatų. Pagrindinę kaimo gatvę tebepuošia gal dar XIX amžiaus pabaigoje ją apjuosę ąžuolai.

Petreliuose išliko daug vaizdingų senienų, daug ką pasakančių atidesniam lankytojui. Antai senosios mokyklos pastatas buvo sudurtas iš dviejų nevienalaikių dalių (dar XVIII amžiuje veikusi kaimo mokykla buvo dar praplėsta XIX amžiuje).

Žingeidesniems gal bus įdomu pasižiūrėti, kaip atrodė senieji baltiškieji kaimai su laisvai dėstytais sodybomis bei pastatais, nevaržomais kokių paliepiamų ar reikalavimų. Tai visai kito pasaulio liekana, nei Rytų Lietuvoje ir dabar nereti gatviniai - rėžiniai kaimai (prievarata įpiršti tik XVI amžiuje). Tad kelionė į Petrelius atidesniems galėtų būti ir pasižvalgymas į baltiško krašto tolimą praeitį.

2007 metais pasiūlymuose Kultūros paveldo departamentui rašiau, kad Petrelių kaimas (kaip palyginti labai gerai išlikęs ir šiandien unikali branduolio struktūros kaimas) turėtų būti laikomas nacionalinio lygmens kultūros paveldo objektu, kaip būdingiausias Mažosios Lietuvos pievininkų ir laukininkų kaimo pavyzdys.

Autoriaus nuotr.

Lietuvos Respublikos Seimas

Kaip gyveni, rinkėjau?

Su tokiu klausimu Šalčininkų rajone (Kalesninkuose ir Eišiškėse) lankėsi Seimo pirmininko pavaduotojas Algis Kašėta, tikėjęs išgirsti rinkėjų pageidavimus, o galbūt ir priesakus tolimesnei savo – Seimo nario – veiklai. Varėnos-Eišiškių rinkimų apygardoje jam buvo patikėtas mandatas atstovauti šio krašto gyventojų interesams.

Paklaustas apie savo politiko karjerą, Seimo narys A. Kašėta neslepia, jog yra buvęs dvejonių svarstant, ką rinktis: istoriko karjerą ar politiko kelią. Bet tai jau buvo vėliau, balotiruojantis į Seimą. Tačiau tuo metu, kai prasidėjo Sąjūdis, kai žmonės kilo keisti valstybės gyvenimo, dvejonių nebuvo. Tiesą sakant, 1988-aisiais labai mažai kas dvejojo. Arba tu buvai su Lietuva, arba prieš ją.

Na, o Mergežeryje (Varėnos rajonas) augusiam jaunuoliui kaip ir viskas buvo aišku: buvo gyvi senelio porinimai apie lenkų, vokiečių ir rusų okupacijas, o kai su tėvuku žiūrėdavo per televizorių Česlovo Juršėno politikos apžvalgos valandėles, dziedulis viską „sudėliodavo“ į savas lentynėles. Galbūt tai vadintina analitinio mąstymo pradžiamoksliu, galbūt gyvenimo mokykla, galbūt ir vienu, ir kitu... A. Kašėta nedvejojdamas pasisakė už nepriklausomą Lietuvą: iš pradžių Varėnos rajono sąjūdžio grupėje, dabar už ją balsuoja Seime.

Ar gerai balsuoja, ar taip, kaip rinkėjų prisakytą? Į šį klausimą geriausiai galėtų atsakyti jis pats. Ir, žinoma, sau pačiam. Be abejo, ir Varėnos-Eišiškių rinkiminės apygardos rinkėjai.

Tuo tarpu mes pastebėjome, kad visur, kur jis tą dieną lankėsi, žmonės atvirai ir tiesiai dėstė savo problemas, kartu analizavo priežastis, kreipėsi, kai negalėjo sulaukti paramos iš tiesiogiai jų turinčių garantuoti institucijų. Taip buvo ir Šalčininkų rajone.

Atkelta iš 1 p.

Kalesninkų pagrindinė mokykla

Varėnos-Eišiškių plente, apie 10 km į rytus nuo Eišiškių, yra iš Lietuvos unijos laikų žinomi Kalesninkai. Jų dvare 1676 m. K. Kuncevičius įkurdino karmelitų vienuolyną, 1707 m. buvo pastatyta pirmoji Romos katalikų bažnyčia, o prie parapijos veikė pradžios mokykla. Rusijos okupacijos metu caro valdžia mokyklą uždarė ir įsteigė rusišką. Visą gyvenimą paskyręs Kalesninkų apylinkės švietimui kunigas M. Rudzys-Rudzis 1915 m. vėl įsteigė lietuvišką mokyklą, kurią 1932 m. uždarė lenkų valdžia...

Dabartinės lietuviškos Kalesninkų pagrindinės mokyklos veikla atnaujinta paskelbus atkurtos Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. 1992 m. mokykla buvo pradinė, nuo 1997 m. – pagrindinė. Birželio viduryje ji į savarankišką kelią palydėjo jau devintą dešimtą kartą.

Anastasija... Justina... Karolina... Beata... Andrius... Vladislav... Artūras... Tomas...

Vaikai vienas po kito kviečiami į improvizuotą sceną atsiimti Pagrindinio išsilavinimo pažymėjimo, apdovanojimų už

aktyvų dalyvavimą mokyklos gyvenime, gerą mokymąsi arba... gerą autobuso tvarkaraščio „pažinimą“. Tarp salėje sėdinčių moksleivių – šventiškai nusiteikę jų mokytojai, ašarų neslepiančios mamos...

Nenuostabu, daugeliui šių jaunuolių, stovinčių ant savarankiško gyvenimo slenkščio, nuo šiol prasidės kitas gyvenimas. Vieniems vidurinėje mokykloje, kitiems – Varėnos technikos, o galbūt Vaidotų žemės ūkio mokykloje... Kiekvienam – pagal sugebėjimus, pagal pasirinkimą, pagal tai, kiek darbo buvo įdėta įveikiant pirmąjį slenkstį...

Pirmoji absolventų mokytoja Audronė Streikuvienė kiekvienam iš jų primena mokyklinės biografijos pradžią. Auklėtoja Vilija Mioldaženė, mokyklos direktorė Renata Aukščionienė, klebonas Elisas Anatolijus Markauskas, pasiliekančios moksleiviai sveikina, linki bei duoda paskutinius priesakus tam keliui, kurį teks įveikti jau be jų paramos...

Sveikindamas mokyklos absolventus Kalesninkų klebonas E. A. Markauskas

„Aukit, tobulėkit...“ – linkėjo dešimtokams Seimo narys A. Kašėta ir dovanojo suvenyrus su Seimo simbolika. Dešinėje – renginio vedėjai Aurelija Aukščionytė ir Andžej Neimo

Atsisveikinimas su mokykla...

Kalesninkų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia

linkėjo nepamiršti, kad „mes Lietuvoje, ne svečiuose, čia mūsų namai ir dėl jų iš visų jėgų stenkimės“.

Tai nebuvo skambi frazė. Tai buvo patirties diktuojami žodžiai. Nes čia, krašte, kuris yra patyręs dvigubą priespaudą, dažnai patys nesuvokdami, jog vaikams daro meškos paslaugą, suaugusieji ugdo juos ne vadovaudamiesi sveiku protu, o tik ambicijomis, kurias neretai skleidžia ir sutvirtina neatsakingi politikai. Antai mokyklos, kurioje dėstymas vyksta lenkų kalba, antrokelis su kodėlčiaus išitikinimu tvirtina: „Čia Lenkija“... O kai pabandai prieštarauti, šis tau kaip didžiam nemokšai išaiškina: „Ir jūs lenkas, tik išmokęs lietuviškai...“ Ar bereikia spėlioti, kokios nuotaikos tvyro to vaiko šeimoje ir kokio lojalumo valstybei, kurioje gyvena, jis mokomas? Tai vyksta dabar, kai aukščiausio lygio vadovai davė politinį įvertinimą buvusiems abiems – lenkų ir lietuvių – tautoms labai skaudiems politiniams ir kariniams konfliktams ir, siekdami kitokios santykių kokybės, ragino bei ragina ieškoti galimybių kurti bendrus kitokios kokybės namus. Tačiau reikia, kad valstybės įstatymai būtų privalomi visiems vienodai. O Seimo pirmininko pavaduotojas A. Kašėta, tarsi teigdamas, jog šiomis išleistuvėmis mokyklos gyvenimas tik įgauna pagreitį, kviečia būsimus absolventus rudenį apsilankyti Seime, pamatyti vietą, kurioje buvo dedami teisiniai pagrindai atkuriamai nepriklausomai Lietuvai, kur ir šiandien dirba įstatymų leidėjai.

Čia stiklo gaubtu apgobti barikadų fragmentai mena, kokia trapi laisvė...

Mūsų namai... Kokie?

Jau ketvirtai kadencijai į Seimą Varėnos-Eišiškių rinkimų apygardoje išrinktas Algis Kašėta pastebi, jog greta esančiame jo gimtajame Varėnos rajone į susitikimus ateina kur kas daugiau žmonių. „Kuo skiriasi Eišiškių kraštas nuo Varėnos rajone esančios apygardos dalies?“ – klausiamas Seimo nario. Atsakymas netikėtas: „Sakyčiau, čia žmonės šiek tiek atsargesni ar baikesni. Varėnoje žmonės dažnai skundžiasi nepagrįstais savivaldybės sprendimais, čia šiuos klausimus kelti vengiama. Nemanau, kad čia „geresni“ valdžios vyrai arba tobiliau tvarkomasi. Manau, kad čia labiau veikia savisaugos instinktas. Tas atsargumas, kaip rodo gyvenimo realybė, turi pagrindo.“

Šiek tiek bendravimą komplikuoja tai, kad vyresnio amžiaus žmonės sunkiai kalba lietuviškai arba supranta tik būtina kalbą. Kita vertus, rinkimų rezultatai rodo, kad šiame krašte balsuojama pagal kandidatų tautybę. Kitur Lietuvoje rinkėjai daugiau žiūri partijos programinių nuostatų ar kitų faktorių, tuo tarpu čia į pirmą planą keliama priklausomybė etninei lenkų grupei ir ją atstovaujančiai partijai – Lenkų rinkimų akcijai. Tačiau galiu pasidžiaugti, kad už mane, lietuvių, balsuojančių lenkų procentas su kiekvienais Seimo rinkimais didėja“.

Nukelta į 13 p.

Kalesninkų pagrindinės mokyklos absolventai su pedagogais ir svečiais. Antroje eilėje antras iš kairės – LR Seimo narys A. Kašėta

Lietuvos Respublikos Seimas

Kaip gyveni, rinkėjau?

Atkelta iš 12 p.

Istatymai priimti. O kas toliau?

Toks garsiai neištartas klausimas tovyrojo ore, kai po iškilmių lietuviškoje mokykloje Seimo narys bendravo su Kalesninkų inteligentija.

Atkūrus Lietuvos Respubliką, lietuvių kalba buvo paskelbta valstybine, priimti jos vartojimą reglamentuojantys teisės aktai. Inteligentija, kalbos specialistai, atsižvelgdami į tai, jog sudėtingu istorijos laikotarpiu labiausiai šiuo požiūriu nukentėjo kai kurie Rytų Lietuvos regionai, skyrė jiems daugiau dėmesio. Buvo steigiamos lietuviškos mokyklos, kurių sovietmečiu ten nebuvo, organizuojami valstybinės kalbos kursai, o tiems, kurie pageidavo užimti vietas valstybės įstaigose – ir egzaminai. Valstybine kalba ugdomiems vaikams atsiveria galimybės stoti į aukštąsias mokyklas savoje valstybėje, žmonėms sudaryta galimybė būti pilnaverčiais savos šalies šeimininkais.

Deja, lenkiškai nemokantis Lietuvos pilietis dar ir šiandieną gali gerokai sutrikti telefonu paskambinęs į to krašto valstybinę įstaigą, nes ten dažniausiai atsiliepiama lenkiškai. Sakysite: kuo daugiau kalbų moki, tuo turtingesniu gali save laikyti. Tačiau vargu, ar kokioje pasaulio šalyje valstybinėje įstaigoje jums pasiūlys bendrauti nevalstybine kalba. Deja, LR Viešojo administravimo įstatymas, pagal kurį visose valstybės įstaigose privalu bendrauti valstybine kalba, Rytų Lietuvoje – gyvas tik popieriuje. Gyvenimas sukūrė savus, tikrai ne valstybei patogesnius dėsnius. Bet – kodėl gyvenimas? Galbūt juos kūrė tie, kuriems nepatiko ir nepatinka Lietuvos nepriklausomybė? Tie, kurie vaikus moko, esą jie gyveną Lenkijoje? O jeigu jau taip – tai gal tų jų, kurios inspiruoja ir skatina tokias nuotaikas, veiklą reikėtų išanalizuoti ir įvertinti, ar ji nekenkia valstybingumui...

Kalesninkuose sutikti inteligentijos atstovai argumentuotai ir pateikdami pavyzdžius kalbėjo apie tai, kad Šalčininkų rajone neveikia nei valstybinės kalbos, nei viešojo administravimo įstatymai. Aiškino, kad kalbos nemokančius žmones lengviau įtikinti tuo, kas visai neatitinka gyvenimo realijų, jiems kur kas sudėtingiau spręsti savo reikalus. Pasak jų, prieinama net iki tokių absurdu, kad žmogus įtikinamas, jog pensijas skiria ir ES paramą dalija gretima Lenkija. Taip, apeliuojant į tautinę priklausomybę ir gana primityviai – per materialinius dalykus – rinkėjai traukiami į pagal tautinį principą sukurtos partijos puse.

Klebonas E. A. Markauskas pasakojo, kaip vieno vizito Poznanėje metu nustebe kaimynai jo klausė: „Kas ten jūsų šalyje vyksta? Ko jūs kenkiat Lietuvai?“ O kai į Lietuvą atvažiavęs popiežius Jonas Paulius II pavadino Vilniaus krašto lietuvius „lenkų kilmės lietuviais“, tai prieš lietuvių nusiteikę vietiniai politikieriai puolė net popiežių. Bažnyčios nuostatose sakoma, kad jos veikla turi būti grindžiama artimo meilės principais, tačiau mūsų valstybei priešiškos jėgos realiaime gyvenime nekreipia į šias nuostatas dėmesio. Popiežius, kurį lenkai labai gerbia, atvažiavęs į Lietuvą ragino: „Kurkite bendrus namus“, o tai reiškia, kad ragino lenkus integruotis. Aukščiausio lygio tarpvalstybiniuose susitarimuose skatinamas tarpusavio supratimas ir bendradarbiavimas kultūros, politikos srityse. Tačiau politikuojantys vietos valdininkai, nekreipdami dėmesio į tai, vykdo priešingą ir net kiršinančią politiką.

Kodėl stengiamasi išlaikyti įtaką vienoje rankose? Žmonės mato norą išlaikyti valdžią vienoje rankose, kad nepradėtų reikštis demokratinės jėgos.

Kilus diskusijai, kaip būtų galima įveikti akivaizdų priešinimąsi valstybės įstatymų vykdymui, nuomonės išsiskyrė. Vieni reikalavo įvertinti kiršintųjų veiklą ir tokias organizacijas uždrausti, kiti tvirtino: „Draudimu nieko nepasieksi. Reikėtų

mažmožio: pareikalauti vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir kontroliuoti, kaip jų laikomasi. Valstybinės kalbos, Viešojo administravimo įstatymai, Transporto lengvatų įstatymas... Argi šio krašto valdininkai tokie privileijuoti, kad gali nesilaikyti norminių teisės aktų?

Ir dar... Faktorių, kurio nutylėti neįmanoma. Jausmas, per kurį žmogus valdomas visais žmonijos vystimosi tarpniais ir kurio nėra atsikratyta, nes veikia jėgos, skatinančios jį, tai – BAIMĖ.

Mūsų krašte daug yra tokių klausimų, kuriuos sprendžiant apeinami LR įstatymai, tačiau žmonės vengia kelti aktualius klausimus, nes bijo. Savivaldybė yra ta institucija, kuri arčiausiai jų, žmonės vengia konfrontacijos, nes bet koks jiems rūpintis klausimas gali būti blokuojamas ir sprendžiamas nepalankiai. Žmonės taip ir sako: „Mes negausim, mums neleis“.

Išklausęs probleminių pastebėjimų, iš kurių darytina išvada, jog Lietuvoje įstatymai priimami, tačiau jų vykdymo kontrolė nėra pakankama, Seimo narys A. Kašėta pastebėjo, jog tuo pirmiausia turėtų rūpintis savivaldybės, kurioms suteikiama vis daugiau teisių. Taip yra daroma kaimyninėje Lenkijoje. Deja, Rytų Lietuvoje savivaldybės dažnai įtakoja tautiniu pagrindu susikūrusi partija ir tenka apgailestauti, kad šiame krašte kol kas jai nėra alternatyvios, liberalesnės politinės jėgos, kurioje dominuotų inteligentai, sugebantys ir galintys apeliuoti į labiau mąstančius žmones. Antai gretimose Latvijoje rusakalbiai radikaliai pralaimėjo. Laimėjo taip pat tautiniu pagrindu sukurta partija, kuri skiriasi nuo radikalsios tuo, kad joje daug intelektualų ir jos programoje nėra tokių radikalių idėjų, reikalavimų ir programinių nuostatų. Tai į naudą Latvijos politiniam veidui.

Ar neatsitiko taip, kad mūsų šalyje lenkiškumas virto savotišku verslu: gaunamos lėšos, kurios sudaro galimybę užsitikrinti galią savivaldybėje ir taip vykdyti savo politiką. Dabar jau belieka žiūrėti į ateitį ir reikalauti, kad būtų laikomasi įstatymų, o jeigu juos reikia koreguoti, turėtų būti inicijuojamos pataisos...

Ir dar... „Didžioji“ politika. Apgailestaujant tenka pastebėti, kad yra politikų, kurie sąmoningai kaitina atmosferą.

Seimo narys A. Kašėta pasiteiravo Kalesninkų šviesuomenės nuomonės dėl pastaruoju metu plačiai diskutuojamo pavardžių ir gatvių pavadinimų rašymo.

Eišiškėse

Vietovės pavadinimas siejamas su Lietuvos didiko Eikšos vardu. Kai kurie istorikai mano, kad čia galėjusi būti Vytauto Didžiojo žmonos Onos Sudimantaitės tėviškė. Bet tai – seniausieji, XIV a. siekiantys laikai. Vėliau buvo pradėta vykdyti krašto lenkinimo politika: dvaruose, per lenkus, per lenkuojančius dvasininkus. Prieita iki to, kad „<...> lenkomanas kun. Kulikovskis laikęs agentus ir šnipinėjęs lietuvius. Jis įtikinėjęs žmones, kad tas, kas lietuviškai meldžiasi, mokosi ar skaito lietuviškus laikraščius, yra pagonis ir užsitraukias Dievo nemalonę“ („Mūsų Vilnius“, 1935, Nr. 11).

Ar gali vieni būti „vertingesni“ už kitus?

Na, šiandien juodųjų knygų kitų tautybių asmenims registruoti galbūt niekas nebesudarinėja, tačiau norinčiųjų pasinaudoti galimybe priešinti vienus su kitais yra. Kaip suprasti faktą, kad viena darželio pusė remontuojama, o kita – ne? Kodėl? Pasirodo, todėl, kad į jos patalpas atvedami skirtingų tautybių vaikai. Neįtikėtina? Sutinku.

Tačiau tokį akivaizdų faktą patvirtino susitikti su A. Kašėta, už kurį balsavo, atėjusi ponija Genoea Žymantienė. Moteris prieš keletą metų iš Šiaulių persikraustė gyventi į Eišiškės ir tvirtina iki šiol nesuprantanti, ar ji vis dar Lietuvoje tebegyvena.

„Čia veikia visai kiti įstatymai į žmogų ir jo reikalus žiūrima per tautiškumo prizmę“ – tvirtina ji.

Vizito pas Seimo narį ji ruošėsi: užrašų knygelėje surašyta tiek klausimų, kad ir atidžiai jos klausęs A. Kašėta nustebo dėl jų gausos. Pirmiausiai moteris prabilo apie darželio problemas. Pasak jos, gavus paramos iš Lenkijos, buvo suremontuota ta darželio dalis, kurioje prižiūrimi lenkų tautybės vaikai. Tuo tarpu ta dalis, kurioje tėveliams dirbant globojami lietuvičiai, palikta netvarkyta. „Netvarkingi tualetai, kitos patalpos“, – tvirtino ji ir klausė, ar tikrai Lietuvos Vyriausybė ir Švietimo ir mokslo ministerija nesirūpina augančiąja karta. Mūsų savivaldybėje viską sprendžia meras, kuris nori įrodyti, jog valstybė nieko nedaro jaunos kartos ugdymui. Skleidžiama dezinformacija apie ES lėšas ir jų panaudojimą, apie valstybės skiriamas lėšas. Moteris taip pat prašė atkreipti dėmesį į tai, kad darželyje silpnai ugdomas gebėjimas kalbėti lietuviškai. „Tai labai netoliaregiška politika, – tvirtino ji. – Vaikams reikės toliau mokytis ir gyventi šalyje, kur valstybinė kalba – lietuvių, o jie kalbos nemokės. Gyvename taip, tarsi čia būtų kita respublika... Čia negalioja Lietuvos įstatymai“.

Dėl rinkėjos keltų klausimo Seimo narys pažadėjo rašyti raštą Šalčininkų merui. Koks bus rezultatas? Iš anksto nespėliokime...

Gavusi išsamų paaiškinimą ir ... vilties, p. Genoea prabilo apie problemą, kuri jau daugelį metų vargina pasienyje su Baltarusija gyvenančius žmones. Ne paslaptis, kad pakitus geopolitinei padėčiai, kai kurių žmonių giminės ir net artimųjų kapai liko Baltarusijos pusėje, į kurią vykstant reikia vizų. Tiesa, dabar jų išdavimo tvarka supaprastinta, tačiau piliečiai vis dar patiria nepatogumų.

Atsakydamas į šį klausimą Seimo narys paaiškino, kad baigiama rengti dvišalė sutartis, kuri turėtų išspręsti tokio pobūdžio pasienyje gyvenančių žmonių problemas.

„Labai lėtai tvarkomi pilietybės klausimai, – tarsi iš gausybės rago sėmė problema p. G. Žymantienė. – Antai žmogus atsisako kitos valstybės pilietybės, tačiau Lietuvos Respublikos pilietybę tegali įgyti tik po šešerių mėnesių“.

Po tokio p. Genoeos pareiškimo Seimo narys panoro iškart išsiaiškinti padėtį ir surinko Migracijos departamento telefono numerį. Deja... Pietų pertrauka privertė atidėti klausimo sprendimą.

„Jeigu žmonių klausimai yra tokie, kuriems užtenka pakelti ragelį ir pasiklausti, kodėl nevykdomas įstatymas, tą ir darau. Tačiau jeigu problema rimta arba tokia, kad, praėjus kuriam laikui, žmogui raštiškas atsakymas gali būti svarbus kaip dokumentas ir reikalauja ilgesnio nagrinėjimo, žmonių prašau klausimą išdėstyti raštu“, – vėliau kai kuriuos savo darbo stiliaus metodus aiškino A. Kašėta.

O tuo tarpu p. Genoea, žvilgtelėjusi į savo užrašų knygutę, tęsė: „Na, našių pensijų klausimo aš nebeliesiu, jau vyksta diskusijos, patys ten susitvarkysit... O štai dėl VRM sistemos... Ten dar yra tvarkytinų klausimų“.

Ji ne tik kėlė viešumon kai kurias sunkmečio aktualijas (pavyzdžiui, kurių

etatų atsisakius būtų galima sutaupyti), bet ir nepabūgo paklausti: „Kodėl jūs, valdininkai, nesusimažinate savo atlyginimų?“

Atsakydamas rinkėjai A. Kašėta paaiškino, kad visiems valstybės tarnybos darbuotojams, pradedant valdininkais ir baigiant politikais, buvo „nurėžta“ dešimt procentų.

Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos kūno kultūros mokytojas Romas Urvikis ir gimnazijos fizikos laborantas Anton Andruskevič į Seimo narį kreipėsi gal ne visai jam adresuotinu klausimu, tačiau jie buvo suprasti. Dar daugiau: A. Kašėta pažadėjo skirti dalį savo reprezentacinių lėšų šios mokyklos krepšinio komandai. Mat S. Rapolionio gimnazijos vaikai dalyvauja Vilniuje vykstančiame krepšinio turnyre, kuriame už kiekvienas varžybas reikia sumokėti mokesį, o lėšų tam neturi. Žinoma, būtų galima kalbėti, jog tai – vietos Švietimo skyriaus prerogatyva, bet, „yra kaip yra“, – sakė A. Kašėta.

Pasirodo, A. Kašėta mielai remia su jaunimo ugdymu susijusias iniciatyvas. Antai Varenoje jau dešimt metų jo iniciatyva vyksta Vasario 16-osios krepšinio turnyras, suranda galimybių nupirkti knygų šio rajono bibliotekoms. „Man svarbus jaunimo užimtumas ir jų ugdymas, – tvirtina jis. – Galbūt tai nedidelė, bet galimybė tvirtinti prierašumą prie savo krašto. Galbūt tie jaunuoliai, kuriais rūpinamasi, neišvyks iš Lietuvos ieškodami geresnio uždarbio?“ – vilingai svarstė A. Kašėta. Ir tai suprantama – juk viena iš Liberalų sąjūdžio programos nuostatų – sudaryti jaunimui sąlygas oriai gyventi savame krašte.

Sudėtingos isisenėjusios problemos, kurias Kalesninkuose ir Eišiškėse Seimo nariui išsakė žmonės, yra žinomos. Dėl jų kai kuriose vietovėse lietuviai dar ir šiandien savoje valstybėje pasijunta mažuma. Tik ar ne per ilgai ieškoma būdų problemoms išspręsti?

*

„Kaip gyveni, rinkėjau?“ – su tokiu klausimu Seimo narys A. Kašėta (o ir kiti Seimo nariai) dar ne kartą skubės pas savus rinkėjus.

Susitikti. Išklausyti. Ir bandyti kartu spręsti.

Aušra KUSAITĖ, Vilnius
Autorės nuotr.

G. Žymantienės pateikti klausimai pareikalavo itin plataus spektro žinių

S. Rapolionio gimnazijos kūno kultūros mokytojai R. Urvikiui ir gimnazijos fizikos laborantui A. Andruskevič labai rūpėjo, ar turės jų auklėtiniai galimybę dalyvauti visą vasarą Vilniuje vyksiančiame krepšinio turnyre

Lietuva – Ukraina

Tarasas Ševčenka – ukrainiečių tautinio mentaliteto jungiamoji grandis

(195-osioms gimimo metinėms)

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Šiaulių universitetas

Prie paminklinės lentos susirinkę T. Ševčenkos gerbėjai

1988 m. įsikūrusi Vilniaus ukrainiečių bendrija (pirmininkė Natalija Šertvytienė) tyrinėja ir Lietuvoje garsina žymių Ukrainos rašytojų bei poetų veiklą: Tarasą Ševčenką (1814–1861), Jakovą Golovackį (1814–1888), Lesią Ukrainką (1871–1913), Meletijų Smotrickį (1578–1633) ir kt. Primintina, kad apie Vilniaus ukrainiečių bendriją, jos 20-mečio veiklos jubiliejui „Vorutoje“ jau publikuota plati medžiaga (*Vilniaus ukrainiečių bendrija: veikla ir perspektyvos* // Voruta. 2008. Rugsėjo 20. Nr. 18. P. 1, 12; Spalio 4. Nr. 19. P. 12; Spalio 25. Nr. 20. P. 12; Lapkričio 8. Nr. 21. P. 12; Lapkričio 22. Nr. 22. P. 12).

Dera pastebėti, kad J. Golovackis 1867–1888 m. yra darbavęs ir Lietuvoje – Vilniuje ir palaidotas. J. Golovackio veiklą yra tyrinėjęsi ir dr. Nadija Neporožnia (1948–2004), kurios ne vieną straipsnį, sulaukusį aštrių diskusijų, spausdino vienintelis Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“. Dr. Nadijos Neporožnios iniciatyva 1992 m. birželio 3 d. buvo įkurta Lietuvos ukrainistų asociacija, jungusi įvairių tautybių asmenis, kuriuos vienijo meilė ir noras pažinti Ukrainą. Tačiau su mokslininkės mirtimi užsibaigė organizacijos veikla.

2007 m. Natalijos Šertvytienės iniciatyva organizuota ukrainiečiams ir lietuviams pažintinė kelionė į Lesės Ukrainkos gimtinę. Galima pasidžiaugti, kad ši kelionė išsiplėtė į lietuvių – ukrainiečių istorinių ryšių paiešką: Lucko – Liubarto pilis, XV a. pradžios istorinių įvykių paralelės su nūdieną ir švietėjiška dabarties veikla.

Tarasas Ševčenka ir Vilnius

Jau tradiciniais renginiais tape kasmetinės Taraso Ševčenkos dienos kovo mėnesį. Jų metu vyksta koncertai, atidaromos parodos, skaitomos eilės. Į renginius atvyksta Ukrainos kobzariai, bandūristai, meno kolektyvai. Kaip yra teigęs buvęs Ukrainos ambasadorius Borys Klimčiuk, T. Ševčenka – jau tapęs simboliu ukrainiečių bendrumos.

1829–1831 m. ukrainiečių minties galiūnas T. Ševčenka gyveno Vilniuje. Čia jis patyrė pirmąją meilę, Vilnius turėjo didelę įtaką jo – dailininko – formavimuisi, bičiuliams į Vilnių rašė laiškus, o vėliau rašys: „Vilnius brangus mano širdžiai“. Šie žodžiai įamžinti 1964 m. atidengtoje

memorialinėje lentoje, esančioje Vilniaus universiteto Centrinio rūmų (Istorijos fakultetas) sienoje, liudijama, kad T. Ševčenka mokėsi tapybos pas profesorių J. Rustemą (dera pastebėti, kad tai nauja Vilniaus ukrainiečių bendrijos pastangomis pakeista paminklinė lenta). Vilniuje yra ir daugiau T. Ševčenkos vardą įamžinusių vietų. 2004 m. kovo 9 d. Pilies gatvės 10 namą papuošė memorialinė lenta, skirta Ukrainos žodžio, meno ir minties korifėjui Tarasui Ševčenkai. Paminklinės lentos – prasminga ukrainiečių susibūrimo vieta Taraso Ševčenkos gimimo ar mirties dieną: skamba jo žodžiais sukurta dainos, deklamuojamos eilės, sakomos patriotinės kalbos – tai brangios, nepakartojamos akimirkos ne tik ukrainiečiui bet ir kiekvienam gerbiančiam Ukrainą.

Vilnius T. Ševčenkos vardą įamžinęs gatvės pavadinime, jo vardu pavadinta auditorija Vilniaus universitete, jo vardą garsina ir jo kūryba. O pastaruoju metu Ukrainos ambasada Lietuvoje, talkinant Vilniaus ukrainiečiams, atliko daug darbų naujam T. Ševčenkos vardo įamžinimui – tikimasi, kad 2009 m. Vilniuje bus atidengtas paminklas Tarasui Ševčenkai.

Keletą dešimtmečių Vilniuje, A. Puškino muziejuje, yra speciali, nors ir nedidelė, T. Ševčenkos gyvenimui ir kūrybai skirta ekspozicija.

Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė N. Šertvytienė ne kartą džiaugėsi, kad poetas gerbiamas ir Lietuvoje, kur liko jo gyvenimo pėdsakai. Ji yra akcentavusi: „Kiekvienam ukrainiečiui T. Ševčenka brangus ir sunku rasti tautą, kuri taip gerbtų savo didvyrius. Kas kartą skaitydami T. Ševčenkos kūrybą iš naujo stebimės, kad į daugelį nūdienos aktualių klausimų galime rasti atsakymus. Vilnius T. Ševčenkai tapo pirmuoju dideliu miestu už Ukrainos ribų. Tad neatsitiktinai Vilniuje išryškėjo jo nostalgija Ukrainai, vėliau išsiliejusi genialiais posmais tėvynei. Jo rūpestis dėl Tėvynės – tai, dėl ko jis jaudinosi savo laikmečiu, labai aktualus šiandien mums ukrainiečiams – ir mes jaudinamės dėl Ukrainos ateities. Vilniuje gyvenantiems ukrainiečiams T. Ševčenka itin brangūs. Paminklinė T. Ševčenkos lenta prie Istorijos fakulteto tapo traukos centru: per jo šventes čia rinkdavosi ukrainiečiai ir šie susibūrimai tapo pagrindu draugijos organizavimuisi

tada, kai dar nebuvo ambasados, neturėta jokių patalpų“. Natalija Šertvytienė džiaugėsi, kad Ukrainos dainius rašė, jog Vilnius – brangus jo širdžiai, o vilniečiai, ukrainiečiai bei kiti, kuriems T. Ševčenka brangus, susirenka į T. Ševčenkos šventę. Tai itin svarbu ukrainiečiams.

Niekas gražiau nėra gebėjęs pasakyti apie dainių, pasak Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkės, kaip Ukrainos literatūros klasikas Ivanas Franko (1856–1916), 1914 m. kalbėdamas T. Ševčenkos jubiliejuje:

„Jis buvo kaimiečio vaikas ir tapo dvasios karalystės valdovu, jis buvo baudžiauninkas ir tapo žmonijos kultūros milžinu, jis buvo savamokslis ir parodė profesoriams ir knyginiams mokslininkams naujus šviesius ir laisvus kelius. Dešimt metų jis kentė carinės armijos muštą, o dėl Rusijos laisvės padarė daugiau negu dešimt nenugalimų armijų. Likimas persekiojo jį kaip imanydamas, tačiau neįstengė jo sielos aukso paversti geležimi, neįstengė jo meilės žmonėms paversti neapykanta ir didyste. Likimas negailėjo jam kentėjimų... Gražiausią ir vertingiausią lobį likimas jam davė tik po mirties – nemirtingą šlovę ir vis pražystantį džiaugsmą, kurį milijonuose žmonių širdžių nuolatos žadina jo kūryba: iš naujo vis gilintis, nagrinėti, prisiliesti prie jo darbų. Toksai buvo ir tebėra mums, ukrainiečiams, Tarasas Ševčenka“.

T. Ševčenka, kaip rašė Birutė Masionienė, „ryškiausias XIX a. pirmosios pusės nacionalinės literatūros atstovas; jo dėka suklestėjo romantizmas ir kritinis realizmas, jis genialiai pratęsė „naujosios“ literatūros pradininko I. Kotlrevskio bei kitų žodžio meistrų tradicijas, praturtines jas unikaliais liaudies kūrybos šaltiniais. XVIII a. ukrainiečių elitiškas knyginiis žodis jo kūryboje susiliejo su „apačių“, liaudies kultūros išugdytojų žodžiu taip natūraliai, kad tarpais sunku skirti, ką T. Ševčenka ėmė iš tautosakos ir ką sukūrė turtinga autoriaus vaizduotė“.

Keletas T. Ševčenkos (1814–1861) gyvenimo faktų

T. Ševčenka gimė 1814 m. kovo 9 d. Morincuose (Čerkasų sritis) baudžiauninkų šeimoje, tad nuo mažens patyrė socialinę neteisybę. Tapęs našlaičiu (anksti neteko tėvo ir motinos, buvo atskirtas nuo brolių

ir seserų) piemenavo, keliaudamas per kaimus, sutiko įvairiausių žmonių, tarp jų ir aklų dainių – kobzarių, iš kurių girdėjo skambančią savos tautos sielą, kovų už laisvę atsiminimus. Visa tai kaupėsi Taraso širdyje.

Tarasas Ševčenka kaip tarnas (P. Engelhartui tarnavo nuo 14 metų) keliaudamas su savo ponu jaunystėje pabuvojo Kijeve, Vilniuje, Peterburge – miestuose, palikuosiuose pėdsaką jo kūryboje.

1829–1831 m. su ponu P. Engelhartu gyveno Vilniuje. Čia T. Ševčenka pajuto nenugalimą norą piešti, mokėsi tapybos pas J. Rustemą, tačiau savo pono už šį pomėgį buvo nubaustas.

Itin svarbūs ir reikšmingi Taraso Ševčenkos gyvenime – 1838-ieji metai. Šiais metais Peterburge pažangieji rusų menininkai K. Briulovas, A. Venecianovas, V. Žukovskis jį išpirko iš baudžios. Tapęs laisvu, T. Ševčenka įstojo į Peterburgo dailės akademiją ir 1838–1845 m. mokėsi tapybos pas Briulovą. 1940 m. Peterburge pasirodė pirmoji jo knygelė „Kobzarius“, sujaučiusi ne tik Ukrainą, bet ir Rusiją.

Pirmasis rinkinys, pasak jau minėtos B. Masionienės, poetizuoja nacionalinį peizažą: galingąjį Dnieprą, stepių sargybinius – tuopas, kurganus, tradicinius tautosakinius medžius – jovarą ir raudonąją putiną. Romantizuotame peizaže – dainų personažai: mergelė, bernelis, iš knyginės tradicijos atėjusios undinės. Iškeliama žmogaus dalies, lemties tema. Mąstantis, sielvartaujantis lyrinis subjektas labai artimas pačiam poetui prabyla skaudžiu atodūsiu.

T. Ševčenkos, o kartu ir visos romantinės ukrainiečių poezijos, viršūnė tapo poema „Haidamakai“ (1939–1941), pasakojanti apie ukrainiečių liaudies sukilimą prieš ponų Lenkiją (1768). Poetas išaukštino pavergtos tautos kovą.

1843–1847 m. Tarasas Ševčenka – jau laisvas žmogus – su pertraukomis gyvena Ukrainoje. Jis buvo žiauriai sukrėstas rūsčios tikrovės. Skundo, raudos, pilietinio protesto motyvai skamba jo posmuose. Eilėraščiuose, kaip rašė B. Masionienė, kunkuliuoja audringas, nežabotas jausmas, gimsta neįprastos metaforos bei hiperbolės... Eilėraštyje „Testamentas“ kviečiama sukilti, sudaužyti pančius, sukurti laisvų, laimingų tautų šeimą... Šiuo laikotarpiu sukuriamos klasikinės satyrinės politinės poemos „Sapnas“ (1844), „Kaukazas“ (1845), „Požemis“ (1845), kurios, aplenkdamos styrinių žanrų raidą rusų literatūroje, išvedė ukrainiečių politinę satyrą į Rytų slavų literatūrą avangardą. Ieškodamas aktyvios visuomeninės veiklos, važinėjo po Ukrainą, piešė istorinius, etnografinius paminklus, rengė albumą „Vaizdingoji Ukraina“, ruošėsi keltis į Kijevą ir dėstyti Šv. Vladimiro universitete (1847 m. jau buvo paskirtas piešimo dėstytoju), bendravo su nelegalia ukrainiečių inteligentų Kirilo ir Metodijaus draugija. Minėtos draugijos tikslas – likviduoti baudžios jungą, kovoti su carizmu, išvaduoti slavų tautas ir sukurti jų federaciją Rusijoje. Kaip aktyvus šios organizacijos narys T. Ševčenka rašė maištingus eilėraščius, poemą (1845 m. rankraštinis rinkinys „Treji metai“). Kirilo ir Metodijaus draugiją – šią pirmąją savimonės pasireiškimo bangą – carizmas greit nuslopino. 1847 m. balandį T. Ševčenką, kaip ir kitus jo draugus, caro valdžia areštavo ir ištrėmė be teisės rašyti ir piešti.

1847–1857 m. – tremties metai. Pradžioje buvo eiliniu kareiviu Orienburge, Orsko tvirtovėje, Aralo ekspedicijoje, nuo 1850 m. Novopetrovskos tvirtovėje. Tremtyje bendravo su Z. Sierakausku, J. Stanevičiumi, B. Zaleskiu ir kitais. Būtina akcentuoti, kad tie dešimt tremties metų nepalaužė poeto dvasios, jo idealų bei siekių.

Rytų Lietuvos švietimas

Šalčininkų krašto Eišiškių valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944 m.)

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 11

Jovita Niūniavaitė-Lesienė ir Antanas Lesys

Mokykloje buvo keturi skyriai, kuriuose mokėsi 54 mokiniai (I skyriuje - 20 mokinių, II skyriuje - 12 mokinių, III skyriuje - 14 mokinių, IV skyriuje - 8 mokinių). Tikrinimo metu buvo 34 mokiniai. Mokinių nebuvimo priežastys: vieni vaikai sirgo, kiti - ganė gyvulius.

1939 metais gruodžio 9 dieną prasidėjo mokslo metai. Mokykloje mokytojavo ir vedėjo pareigas ėjo Stanislovas Ardziukas. Jis buvo lietuvis, baigęs mokytojų seminariją, turėjo 35 metus ir 10 metų mokytojo darbo stažą. Jau buvo vedęs, mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų bei gudų kalbas.

Kai lenkai okupavo Vilniaus kraštą, Stanislovas Ardziukas mokytojavo „Ryto“ draugijos įsteigtose mokyklose: 1923-1924 metais Plikių kaime (Rodūnės valsčius, Lydos apskritis), 1924-1925 metais Klepočių kaime (Rūdiškių valsčius, Vilniaus - Trakų apskritis), o 1925 metais Galčiūnų kaime (Gervėčių valsčius, Vilniaus - Trakų apskritis).

1941-1942 mokslo metais Dailidžių (Eišiškių paštas; iki Eišiškių autobusų stoties - 8 km) lietuviškoje pradžios mokykloje buvo taip pat I-IV skyriai.

Dainavos pradžios mokykla

Dainava - kaimas 13 km į šiaurę nuo Eišiškių. Netoli - vaizdingas Versekos upės slėnis. Yra koplyčia, statyta 1992 m. Šiuo metu gyvenvietė priklauso Dainavos seniūnijai. Vietovėje gyvena 385 žmonės (2001 m.).

1940-1941 mokslo metais Dainavos lietuviškoje pradžios mokykloje (Eišiškių paštas; iki Eišiškių autobusų stoties - 10 km) I-IV skyrių vaikai mokėsi 2-jose klasėse. Jos buvo nuomojamos mediniame pastate.

1941-1942 mokslo metais viena iš 2 klasių jau buvo įsteigta savame mokykliniame pastate.

Marija (Marė) Vaiciekavičienė buvo kilusi iš Valkininkų apskrities. Dainavos pradžios mokyklos vedėja ir mokytoja dirbo nuo 1939 metų gruodžio 16 dienos. Ji turėjo laisvai samdomos pradžios mokytojos teises. Švietimo departamento inspekcijos apyskaitoje parašyta, kad Marija Vaiciekavičienė „apysilpnė mokytoja, paskirta tik laikinai iki 1940 m. liepos 1 d., atsižvelgiant į jos praeitą darbą ir sunkią ekonomišką būklę. Jos noras nors kiek padirbėti laisvame krašte buvo toks didelis, kad reikėjo patenkinti“.

Daugidonių pradžios mokykla

Daugidonys - nenutautėjęs kaimas net ir lenkų valdymo pabaigoje - už 4 km į pietus nuo Kalesninkų. Kaimo kapinaitėse supilti kapai karo ir pokario metais nuo baltalenkių žuvusiems žmonėms. Daugiadonių kaimas dabartiniu metu priklauso Kalesninkų seniūnijai. Jame - 187 gyventojai (2001 m.).

1941-1942 mokslo metais Daugidonių lietuviškos pradžios mokyklos (Kalesninkų pašto agentūra; iki Kalesninkų autobusų stoties - 5 km) I-IV skyrių mokiniai turėjo dvi klases. Jos buvo nuomojamos viename mediniame pastate.

Petras Grigas buvo Daugidonių

mokyklos vedėjas ir mokytojas (nuo 1939 metų kovo 11 dienos), turėjo laisvai samdomo pradžios mokytojo teises. Prieš tai jis mokytojavo lietuvių švietimo „Rytas“ draugijos Mašnyčios (Marcinkonių valsčius, Gardino apskritis) mokykloje. Mokykla veikė prieš 1924 metus, bet tiksliai nežinoma, nuo kurių metų. 1924-1925 metais ji gavo koncesiją (valdžios leidimą).

Eišiškių pradžios mokykla Nr. 1

Eišiškės - 33 km į pietvakarius nuo Šalčininkų, prie sienos su Baltarusija. Gyvenvietė, kuri istorijos šaltiniuose minima nuo XIV a. pabaigos, išikūrusi aukštumoje tarp Versekos (įteka į Merkį) ir jos intako Dumblių upelio slėnių. Miestelyje 1938 metais surašyti 3188 gyventojai, o 2007 metais - 3629 gyventojai. Yra Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia (statyta - 1852 metais). Netoli miesto išlikusi piliavietė - XIV amžiaus mūrinės pilies griuvėsiai.

Stanislovas Rapolionis (1485?-1545 m.) - pirmasis Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius, sudaręs palankias sąlygas pirmajai lietuviškai knygai pasirodyti (1547 m.), kilęs iš Eišiškių valsčiaus, Rapolionių kaimo.

Jurgis Eišiškietis iš Eišiškių buvo Vilniaus magistras, preceptorius, rūpinosi privačios mokyklos įsteigimu Vilniuje. Mokslus buvo baigęs Vitenbergo universitete 1541-1546 metais.

Žemaičių vyskupas Jurgis Toliotas kilęs buvo taip pat iš Eišiškių (mirė 1533 metais).

Istoriniai šaltiniai liudija, kad 1524 metais prie bažnyčios veikė pirmoji paplatinė mokykla, kurią lankė lietuviškai kalbantys Lietuvos bajorijos vaikai (ponų vaikai buvo mokomi privačiai ir parapijos mokyklose niekad nesimokė). Mokymas vyko lietuvių kalba. Šią mokyklą turėjo baigti tokie renesanso epochos humanistai kaip J. Eišiškietis ir S. Rapolionis, vėliau suformulavę visuotinio lavinimo lietuvių kalba programą XVI a. Lietuvoje.

Lenkų valdymo laikais Eišiškių valsčiuje veikė 4 lietuviškos mokyklos ir Švento Kazimiero draugijos skyriai.

„1939 m. buvo pastatytas dabartinis Eišiškių mokyklos pastatas (p.s. dviejų aukštų mūrinė mokykla, dabartinė mokykla Nr. 1.), kuris jau tų pačių metų rudenį buvo parengtas pradėti mokslo metus, tačiau viską sujaukė prasidėjęs karas. Vilniaus kraštas perėjo į Lietuvos sudėtį ir 1939-1941 metais mokykla veikė lietuvių dėstomąja kalba. Karo metais mokyklos pastate buvo įsikūrusi karinė komendantūra (p.s. miestelio vaikai lietuviškai mokėsi name, esančiame Rodūnės gatvėje). 1944 metais į pastatą pataikė dvi bombos ir pamokos po remonto prasidėjo tik 1956 metais“ („Mūsų kraštas“. 2007, Nr. 8).

„Eišiškėse įsikūrusio vokiečių kariuomenės dalinio komendantūra užėmė mokyklą; miesto gyventojus varė į komendantūros kiemą pjauti malkų, dirbti kitokių ūkio darbų. Pastatą juosė trijų eilių viela, prie jos buvo prijungta elektros srovė, iš keturių pusių iškasti bunkeriai. Pastatas buvo patikimai saugomas. <...> Pamokos mokykloje buvo nutrauktos. <...> 1942 metais ir iki karo pabaigos mokykla Eišiškėse buvo, tačiau ir vėl... įsikūrusi keliuose pastatuose. Buvo mokama jau lietuvių kalba (?), tai galėjo įvykti 1943 m. įsteigus vidurinę mokyklą“ (A. Miškinis. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. 1 kn. Vilnius, 2002).

Eišiškių miesto gyventojas, Stanislovo

Rapolionio gimnazijos kraštotyros būrelio vadovas Vytautas Dailidka tvirtina, kad 1939 metais lietuviška mokykla buvo įkurta kitame, dar Antano Smetonos laikais statytame pastate.

Eišiškių lietuviška pradžios mokykla Nr. 1. (Eišiškių paštas; Eišiškių autobusų stoties vietoje) - lankyta ir tikrinta 1940 metais balandžio 4 dieną.

1941-1942 mokslo metais buvo I-VI skyriai ir 8 klasės (I-IV skyriuose buvo 6 klasės, V-VI skyriuose buvo 2 klasės). Mokykla turėjo savo pastatą.

Mokytojais dirbo Jurgis Greblikas, Kazys Antulis, Julė Zinkevičienė, Jonas Zinkevičius, Dominika Kuliešaitė, Ona Kubiliūtė, Julė Zinkevičienė, Zofija Kalinaitė, Ona Norkūnienė, Viktoras (Jonas) Antanavičius, Boleslovas Gurachas, Antanina Maslauskaitė, Serafija Norkevičiūtė ir kt.

1942 metų rudenį Eišiškėse atidaryta lietuviška gimnazija. 1944 metais Eišiškėse buvo apie 3000 gyventojų. Apylinkės gyventojai uoliai skaitė lietuviškus laikraščius ir knygas. Sovietų laikais čia įsteigta lenkų gimnazija ir lenkų pradžios mokykla.

Kazys Antulis gimė 1905 metais vasario 6 dieną Krūminių kaime, Valkininkų valsčiuje. Buvo Lietuvos partizanas. 1920 metais spalio mėnesio pabaigoje gelbėjo 4 lietuvių karo belaisvius iš lenkų belaisvių stovyklos, išvesdamas juos iš Vilniaus miesto į nepriklausomą Lietuvą. 1922 metais birželio 15 dieną baigė Vilniaus lietuvių švietimo „Ryto“ draugijos Mokytojų seminarijos pedagoginius kursus. K. Antulis mokytojavo nuo 1923 metų lapkričio 1 dienos. Trakų apskrities Švietimo komisijos nutarimu jis buvo paskirtas Gedonių - Vaitkūnų pradžios mokyklos etatiniu darbuotoju (vedėjo ir mokytojo pareigose nuo 1923 metų lapkričio 1 dienos). 1926 metais nuo birželio 25 dienos iki rugpjūčio 22 dienos K. Antulis lankė pedagoginius kursus Šiauliuose. Nuo 1928 metų rugpjūčio 1 dienos švietimo ministro įsakymu atleistas iš tarnybos dėl neturėjimo įstatymu nustatyto mokslo cenzo.

1940 metais K. Antulis buvo ne tik Eišiškių lietuviškos pradžios mokyklos vedėjas, bet ir mokytojas, dėstė IV-V skyriuose. Mokytoju dirbo jau vienuoliktus metus ir buvo vedęs (žmona Ieva). Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų, gudų kalbas.

Jonas Zinkevičius gimė 1916 metais rugsėjo 17 dieną Dzūkijoje, Onušio miestelyje. Baigęs Onušio pradžios mokyklą, 1936 metais baigė Prienų „Žiburio“ gimnazijos visą aštuonių klasių kursą su privalomu lotynų kalbos dėstymu, išlaikė valstybinės egzaminų komisijos nustatytus pradžios mokyklos mokytojo - praktikanto vardo egzaminus. Iš einamųjų gimnazijoje dalykų labiausiai mėgo psichologiją, fiziologiją, istoriją. Gimnazijoje vadovavo literatūrai ir Raudonojo kryžiaus būreliams. Baigęs gimnaziją tarnavo kariuomenėje. Karinę tarnybą baigė 1938 metų spalio 27 dieną. 1938 metais rugsėjo 28 dieną įgijo pradžios mokyklos mokytojo - praktikanto vardą ir visas pradžios mokyklos mokytojo - praktikanto teises. Eišiškių pradžios mokykloje mokytojavo nuo 1940 metų. Prieš tai 1939 metais gruodžio 27 dieną Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentas gavo Dainavos pradžios mokyklos (Trakų apskritis, Žaslių valsčius) jaunesniojo mokytojo J. Zinkevičiaus prašymą nukelti jį į Vilniaus srities mokyklą. Jis buvo 23

Eišiškių mokyklos Nr.1 mokytojas Jurgis Greblikas

Kazys Antulis, buvęs Eišiškių mokyklos Nr.1 mokytojas

metų, dar buvo nevedęs, mokytojavo tik pirmus metus. J. Zinkevičius buvo baigęs gimnaziją ir išlaikęs pedagoginius egzaminus, kuriuos organizavo Švietimo ministerijos Valstybinė egzaminų komisija. Pedagogas mokėjo ne tik lietuvių, bet ir rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų ir lotynų kalbas.

Dominyka Kuliešaitė buvo kilusi iš Valkininkų apskrities. Eišiškių pradžios mokykloje mokytojavo kaip etatinė darbuotoja nuo 1939 metų gruodžio 1 dienos.

1935 metais D. Kuliešaitė dirbo „Ryto“ draugijos skaitykloje Čaglikuose (Benekainių valsčius, Lydos apskritis). 1936 metais balandžio 9 dieną Lydos apskrities viršininkas skaityklą uždarė. 1936 metais D. Kulešaitė dirbo „Ryto“ draugijos skaityklos vedėja Ciesliukiškėse (Benekainių valsčius, Lydos apskritis). 1936 metais gegužės 10 dieną Lydos apskrities viršininkas skaityklą uždarė. Skaitykloje buvo 107 knygos, visos lietuviškos.

Ona Kubiliūtė, Vinco gimė 1917 metais rugpjūčio 24 d. Krasnavo valsčiuje, Suvalkų apskrityje. Tėvai buvo ūkininkai, ir su jais O. Kubiliūtė gyveno iki 1929 metų. Baigė pradžios mokyklos 4 skyrius. Po to išvažiavo į Vilnių ir įstojo į Vytauto Didžiojo gimnaziją. 1935 metais baigė 6 gimnazijos klases. Vėliau Vilniuje lankė slaugymo ir auklėjimo kursus. Nuo 1937 metų iki 1939 metų dirbo „Ryto“ draugijos laisvai samdoma mokytoja Ulbinų kaimo mokykloje (Varėnos II valsčius) ir Kalesninkų bendrovėje (Eišiškių valsčius).

1939-1940 mokslo metais dirbo Eišiškių miesto pradžios mokykloje Nr. 1 mokytoja. Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbą.

Tęsinys kitame numeryje

Kada atsirado Lietuvos vardas?

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

gentis Reino aukštupio dešiniajame krante), slavų tautos – *niemčiai* (*niemec* – neaiškiai, nesuprantamai kalbantis), mūsų giminaičiai prūsai vokiečius vadino *miks(i)ais* (manoma, nuo skandinavų genties *mixi* pavadinimo, plg. lietuvių *vokietis*, latvių *vācietis* – nuo kitos skandinavų genties – *vagoth* vardo), patys vokiečiai save vadina *doičiai* (*Deutsche*, sen. vokiečių kalba *diutisc*, „liaudinė kalba, kaip priešingybė lotynų kalbai“ ir pan.

Tačiau turime ir kalbinių duomenų, rodančių, kad *lietuvių* (*Lietuvos*) vardas galėjo būti labai senais laikais vartojamas. Taip manyti verčia latviškas lietuvių pavadinimas *leitīs* (dabar vartojamas *lietuviētis* – naujas žodis) su šaknimi *leit-* vietoj *liet-*, turinčia vakarų baltų dvibalsį *ei* vietoj rytų baltų *ie*, bet be priesagos *-uv-* (*-av-*). Janis Endzelynas pagrįstai mano, kad žodį *leitīs* latviai gavo iš kuršių, nes pačių latvių, kaip rytinių baltų, kalboje turėjo būti šaknis *liet-*. Kuršių šaknis *leit-* (ir jos galimas atspindys lietuvių tarmių žodžiuose *leičiuoti* „kita tarpe kalbėti“,

leičiuokas „kitatarmis“), savo ruožtu, laikytina vakarų baltų kilmės šaknimi ir jeigu jos dvibalsis *ei* nėra vėliau adaptuotas vietoj rytų baltų *ie*, gali siekti labai senus baltų skilimo į vakarinius ir rytinius baltus laikus, taigi net I tūkstantmečio prieš Kristų vidurį.

Kalbotyros mokslas (ypač istorinė kalbotyra, lingvistinė archeologija), kaip ir archeologijos, antropologijos, etnologijos mokslai, pastaraisiais laikais padarė didelę pažangą ir jų tyrimo rezultatų negalima nepaisyti sprendžiant etnogenezės ir seniausių laikų istorijos problemas. Šie mokslai labai praplėtė mūsų žinojimą apie tolimąją lietuvių tautos praeitį. Kai kurie istorikai daro didelę klaidą ignoruodami šių mokslų pasiektus rezultatus, atkakliai laikydamiesi nuomonės, kad tautų istoriją sudaro tik tai, kas yra fiksuota istorijos šaltiniuose, tuo labai nuskurdindami patį istorijos mokslą.

Lietuvos vardo, kokio senumo jis bebūtų, kilmė dar nėra paaiškėjusi. Patikimiausia laikytina hidroniminė teorija, kildinanti Lietuvos vardą, ypač

jo šaknį *Liet-* < *Leit-*, iš vandenvardžių, pavyzdžiui, upėvardis *Lietauka* Gelvonai, buvusi kūdra *Lietavka* – netoliese anapus Neries (*Mūsų kalba*, 1987, Nr. 5, p. 36) ir turintys vakarų baltų *ei* šaknyje upėvardžiai *Leita*, *Leit-upalis* Švėkšna, *Leitė* (ir *Leitale*) Šilutė, plg. prūsų *Leythen* Gerullis *Altpreussische Ortsnamen* 86, slavų upė *Lit-iž*, dešin. Usožės, kair. Nerusos ir Desnos intakas Toporovas – Trubačovas *Aukštutinės Padnieprės lingvistinė analizė* 192. Hidronimų šaknis *liet-*, savo ruožtu, siejama su apeliatyvu *lieti*, *išsi-lieja*. Visi šią šaknį turintys upėvardžiai žymi upes, kurios teka žemumose ir lengvai išsilieja iš krantų. Beje, greičiausiai hidroniminės kilmės ir etnonimas *latvis* (*Latvija*), taip pat daugelis kitų baltų etnonimų, žr. Zinkevičius *Rinktiniai straipsniai*, I 77. Bandymai suplakti į vieną Lietuvos ir Latvijos vardus, juose abiejuose įžiūrėti buvus vieną bendrą šaknį, atsirado dėl netaisyklingo šių vardų perskaitymo istoriniuose šaltiniuose (plg. nebuvėle *Lietvygalą* „Latgala“ Apanavičiaus

straipsnyje *Lietuvos aide* 2009 06 10) ir dėl to atmetini.

Istorijos šaltinių terminas **leitīs* (orig. *leitij* > *leic*), „žirgų šėrėjas ir kt.“ greičiausiai neturi nieko bendra su tautovardžiu *lietuvis*, kaip mano kai kurie istorikai. Artūras Dubonis žodį **leitīs* tapatina su *lietuvis* ir dėl dvibalsio *ei* jį kildina iš sėlių kalbos. Betgi sėliai, kaip rytų baltai, būtų išlaikę etnonimo šaknį *liet-*, be to, pasiskolintasis žodis **leitīs* rytų Lietuvos tarmėse nebūtų galėjęs virsti *laičiuu*, gausiai atstovaujamu vietovardžiuose (Laičiai ir kt., žr. Zinkevičius *Rinktiniai straipsniai* III 135-136, 146-153), kurį A. Dubonis irgi sieja su *lietuviu*. Matyt, būta cirkumfleksinės šaknies *leit-*, neturėjusios nieko bendra su etnonimo akūtine šaknimi *liet-*, ir galbūt priklausiusios vienam kilminiam lizdui su tokiais žodžiais kaip *litintis* „artintis, gretinis“, *viena litimi* „ištsiai“, taip pat *lytis* „išvaizda, forma ir kt.“

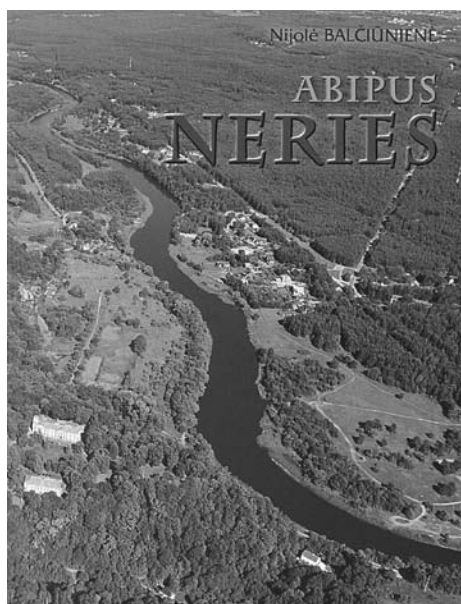
Simas Karaliūnas spėja, kad etnoniminės šaknies *liet-* žodžiai senovėje turėjo „kovos būrio, kariaunos“ reikšmes. Bet tai tik spėjimas, grindžiamas kitų, ne baltų, kalbų duomenimis. Baltų kalbose tokios reikšmės pėdsakų nepastebėta. Dėl to ši teorija „pakibo ore“.

Taigi etnonimo *Lietuva* hidroniminės kilmės hipotezė tebelieka ir toliau patikimiausia.

Knygos

Nijolės Balčiūnienės kelionė abipus Neries

Raminta BOZAITĖ, Vilnius

Neries ir Vilnios santakoje, kuri buvo gerokai pelkėta ir vandeninga, iš kalvų šlaitų sruvo begalė šaltinių ir upelių. Tampa aišku, jog mūsų protėviams buvo svarbi, netgi sakytai, šventa sąjunga su žeme, vandeniu, ugnimi, gamta. Kaip Nijolė Balčiūnienė savo knygoje „Abipus Neries“ pažymi Tomo Sakalausko mintį: „Laikas, kai žmogus ir gamta buvo vienu du“. Upių pakrantėje virė gyvenimas – gimdavo ir mirdavo žmonės, kurie tobulino savo gyvenimo būdą, įrankius, mirusieji būdavo deginami ir laidojami. Laikui bėgant šiose vietose vyko vandens nusausinimo darbai, plėtėsi miestas, žmonės vertėsi amatais, tokiais kaip žvejyba, prekyba, puodų žiedimu ir pan., dirbo ūkio darbus.

Didžioji upė Neris jau nuo seno yra apdainuojama dainose, aprašoma poetų, jos puikus peizažas tapomas tapytojų, ji domina nemažai tyrinėtojų. Vienas iš tokių, išsamiausiai aprašęs Neries vagą, jos apylinkes, buvo grafas Konstantinas Tiškevičius. 1857 metais organizavęs tiriamąją kelionę laivu upe nuo Vilijos ištakų iki Neries susiliejimo su Nemunu.

Nerį supa daug akį veriančių gamtos grožybių, regioninių parkų, tokių kaip Verkių regioninis parkas, kur ne per seniausiai archeologų buvo atrasti šeši pilkapiai su sudegintais žmonių kaulais, ietigaliais, papuošalais ir pan. Verkių regioniniame parke vingiuoja Riešės upelis, tekantis į Nerį. Tai bemaž pati ilgiausia ir daugiausiai dėmesio traukianti upė, esanti pastarajame regioniniame parke. Ji siekia beveik 22 kilometrus, turi labai vingiuotą vagą ir aukštus šlaitus.

Riešė išteka iš Žaliųjų ežerų, kurių grupę sudaro šeši stebimai skirtingi dydžių ežerai, tai – Balsys, pats didžiausias ir giliausias, Akies ežeriukas, Gulbinas, Mažasis Gulbinas, Raistelis ir pats mažiausias – Baraukos akis. Taip pat čia yra ir Verkių dvaras su savo parku, kuris yra vienas iš žviausių dėl savo kraštovaizdžio parkų Lietuvoje, galintis pasigirti savo didinga ir kilminga praeitimi.

2008 m. išleista Nijolės Balčiūnienės knyga „Abipus Neries“ – viena iš nedaugelio pažintinių knygų, apžvelgianti mūsų krašto gamtą ir slapčiausias jos grožybes.

Daugelis iš mūsų gyvename Lietuvoje net nenutuokdami, kokį gamtos stebuklą turime savo pašonėje. Šiais laikais žmonės vadovaujasi materialistinėmis nuotakomis, apsikrovę darbais, žiūrėdami tik savo interesu, nesusimąstydami apie aplinką, kuri juos supa, užmiršę tai, kas svarbiausia, tai, iš ko kilo žmonija, tai, kas yra nuostabiausia ir neįtikėčiausia – gamtą ir jos stebuklus. Nepastebėti to stulbinamo tyrumo ir natūralumo, o juk visa tai yra čia pat, prie mūsų.

Vilnius įsikūrė tarp dviejų upių – Neries ir Vilnelės. Archeologai spėja, jog gyvenvietės prie Neries pradėjo burtis II–IV a. ar dar anksčiau. V–VII a. randamos pilkapių virtinės palei Nerį byloja apie didžiojo miesto užuomazgas.

Miestas kūrėsi šventaragio slėnyje,

Mirus tėvui nuoširdžiai užjaučiame „Vilnijos“ draugijos valdybos narį Arvydą RADŽIŪNĄ.

„Vilnijos“ draugija

Verkių regioniniame parke yra dar daug dėmesio vertų gamtos kampelių, kuriuos tiesiog būtina aplankyti, tačiau negalima pamiršti ir Pavilnių regioninio parko perliukų. Kaip knygos autorė Nijolė Balčiūnienė pastebi – „Pavilnių regioninio parko kraštovaizdžio reljefas pasižymi formų įvairove, dideliais santykiniais aukščių skirtumais ir analogo Lietuvoje neturinčiais erozinių kalvynų labirintais.“

Šiame parke teka upė Vilnia, kurios ilgis yra apie 80 kilometrų. Jos šlaitai ypatingi savo skirtingumu. Dešinysis krantas daugiau apšviestas saulės, čia tyvuliuoja pušynai. O kairysis apgobtas neižengiamais eglynais.

- „Voruta“
parduodama
- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
 - K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
 - K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
 - K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
 - K26 Vilnius, Sodų g. 22
 - K44 Vilnius, J. Lelevelio g. 2
 - K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
 - K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
 - K5 Vilnius, Sodų g. 22
 - K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
 - K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
 - K78 Trakai, Vytauto g. 90
 - K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
 - K85 Trakai, Vytauto g. 37
 - K9 Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
 - K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
 - K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
 - K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėškienės g.
 - K466 Panevėžys, Savanorių g. 5
 - K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
 - K436 Marijampolė, Stoties g. 2
 - K400 Alytus, Jotvingių g. 10
 - K562 Palanga, Vytauto g. 94

Mieli skaitytojai,

Maloniai prašome visus laiškus, straipsnius, fotografijas siųsti el. paštu tokiu adresu **vorutosfondas@voruta.lt** **Iš anksto dėkojame** Redakcija

Trakų žemė

Trakų rajono laikraštis „Trakų žemė“

priima reklamą, skelbimus, pranešimus, sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks.

8 528 55 331

8 528 51 266

mob. 8 605 19 302

arba el. paštu

trakuzeme@voruta.lt

voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išieivijoje

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2009. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštinio sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktore Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. **redaktorius@voruta.lt** Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt**, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Aukšė Kekytė (redaktorė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius)